Влада — Радам!

ГОЛОС УКРАЇНИ

Газета Верховної Ради Української РСР ◆ № 157 ◆ Четвер, 15 серпня 1991 року ◆ Ціна 10 коп.

НЕНЬКО, НЕНЕЧЧИНО!

У липні мені пощастило побувати у ненців Полярного Уралу та Ямалу. До того й не уявляв, як нафтовики можуть сплюндрувати землю. Мільйони тонн металоконструкцій іржавіють у тундрі. Через той брухт не один ненецький рід мусив покинути насиджені місця й податися далі на північ. Але від цивілізації не втечеш: чуми брезентові, човни гумові, пластик заміняє оленячу кістку. І топлять не карликовими деревцями, а колодами, що покинуті тут геологами. Ще п'ятнадцять літ тому така колода коштувала два песці, а нині цього добра — аж занадто...

Фото Миколи **КОЗЛОВСЬКОГО.**

(Закінчення на 9-й сторінці).

ЧУТКИ про закриття Генерального консульства Республіки Болгарії в Одесі спростував виконуючий обов'язки Генерального консула Петко Петков. У розмові з кореспондентом УЦАІ він назвав ці чутки такими, що не мають нічого спільного з реальним станом речей.

Істина в тому, підкреслив Петков, що в ході змін у житті Болгарії, МЗС РБ веде певне коректування своїх закордонних представництв. Зокрема, мова йде про скорочення до розумних меж чисельності персоналу. Це стосується і Генерального консульства Болгарії в Одесі.

З МЕТОЮ забезпечення стабільних поставок нафтової сировини і нафтопродуктів на загальносоюзний ринок, зниження залежності підприємств нафтової і газової промисловості від імпорту устаткування і матеріалів, Кабінет Міністрів СРСР прийняв пропозицію Міннафтогазпрому СРСР про здійснення комплексу заходів, які спрямовані на зміцнення матеріально-технічної бази підприємств галузі, підвищення ефективності її використання і дають змогу не менш як у 3 рази знизити в 1992 році потребу у валютних ресурсах для розвитку цієї галузі.

ГОЛОС України

Засновник — Верховна Рада Української РСР

◆

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

УРСР, 252047 Київ, вул. Нестерова, 4

◆

ТЕЛЕФОНИ РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ:

Приймальня — 446-92-11

Відповідальний секретар — 446-72-63

Завідуючий коректорською — 441-84-42, 224-72-54 (телефакс).

ВІДДІЛИ

парламентський — 441-84-52, 441-85-64,

листів — 441-82-05, 441-29-61,

економіки — 441-88-07,

аграрний — 441-86-18,

міжнародний — 446-91-20,

охорони здоров'я — 441-88-06,

соціальних питань — 441-88-05,

екології — 441-88-59,

культури — 441-86-44,

спорту — 441-88-08,

інформаційний — 446-61-13, 441-86-20,

історії України — 441-88-62,

військових питань — 441-88-52,

реклами — 441-89-44,

бухгалтерія — 441-84-00.

◆

Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Індекс 60955

Тираж 155.000

Передплатна ціна на рік 19 крб. 80 коп.

Газета виходить 5 разів на тиждень. У вівторок на 8 сторінках, у середу, четвер, п'ятницю та суботу на 16 сторінках.

МІСЦЕВА ВЛАДА: БАЖАНА Й РЕАЛЬНА

2. ЧИ ВИНЕН ЗАКОН?

Більшість публікацій у «Голосі України», деяких обласних виданнях, присвячених Закону про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування (далі — Закон про місцеві Ради), мають критичний характер, дають йому негативну оцінку. Критикують його демократи, критикують і комуністи. Одні вважають його передчасним, другі — антидемократичним, треті — позбавленим прямої дії і т. д. У зв'язку з цим, мабуть, не зайвою буде думка фахівця, який, до речі, готував альтернативний проект Закону про місцеве самоврядування в Українській РСР.

ВІДОМО, що ідеальних законів, як і людей, в суспільстві немає. Закон про місцеві Ради також не є винятком. Він містить чимало недоліків і протиріч. Наприклад, з приводу гласності в діяльності місцевих Рад: п. 6 ст. 3 ст. 60 її стверджують, а ч. 5 ст. 40 її фактично обмежує. Причому не називаючи юридичних підстав для цього обмеження. Юристи знають, що в цьому випадку діє загальний принцип: гласність без вказаних у законі підстав не може обмежуватись.

Аналіз же правових положень Закону про місцеві Ради свідчить, що в ньому містяться всі елементи правового регулювання: повноваження, форми їх реалізації і правового захисту, юридична відповідальність. Особливо хочеться підкреслити роль останнього елемента механізму правового регулювання, без якого сам механізм був би в юридичному відношенні неповноцінним. Адже тільки за наявності юридичної відповідальності правове регулювання можливе. Без неї воно є сумою добрих намірів і побажань. Тому, на наш погляд, Закон про місцеві Ради вперше в історії Рад України закріпив основні правові засоби й механізми, необхідні для повноцінного регулювання суспільних відносин в їх діяльності.

Чому ж тоді «буксує» Закон про місцеві Ради на практиці, чому на нього так багато нарікань? Спробуймо розібратись.

Очевидно, що Закон служить тому, хто його знає і вміло використовує. Як показують опитування депутатів та публікації на цю тему в пресі, рівень знань Закону про місцеві Ради залишає бажати кращого. У чому суть справи? Вона в тому, що реалізація цього Закону вимагає переходу від партійної ідеології до правової, яка заснована виключно на загальнолюдських цінностях. Це виявилось поки що не під силу значній частині депутатів. Істина проста: право не можна застосовувати з будь-яких партійних позицій, бо така практика обов'язково призведе до безправ'я.

У більш практичному плані на заваді ефективного застосування Закону про місцеві Ради стоять деякі стереотипи мислення, породжені авторитарною командно-адміністративною системою та її соціально-моральною основою — зрівнялівською колективною психологією.

По-перше, радянські працівники, депутати переконані: для реалізації Закону про місцеві Ради потрібні конкретизуючі та деталізуючі акти (інструкції, накази, розпорядження, постанови тощо), без яких він не може діяти. Так звикли. Саме завдяки їм на практиці часто діють застарілі інструкції міністерств і відомств, інші підзаконні акти, які суперечать цьому Закону.

По-друге, депутатам місцевих Рад, настроєним радикально, притаманний правовий нігілізм. Він бере свій початок від революційної епохи, коли право вважалося «вродженою плямою капіталізму» і виражається у намаганні політичних сил будувати якісно нове суспільство з допомогою позаправових методів. Це фактично необільшовизм.

По-третє, місцеві Ради страждають «алергією» на судові форми захисту своїх повноважень і законних інтересів громадян. Закон про місцеві Ради (як і всякий інший) нікому не доведе своєї ефективності, якщо Ради не звертатимуться до суду з метою захисту. Якщо правові нігілісти просто ігнорують правовий захист як непотрібний, то правові консерватори його бояться. Чому? Та тому, що палиця має два кінці. І якщо одним кінцем замахнутися на когось, другий може пройтись по тобі. Тому правові консерватори намагаються вирішувати конфліктні ситуації через адміністративні процедури, що гарантує їм спокій і стабільність. Вони нерідко звертаються до зрівнялівської колективістської моралі, яка засуджує ідею самостійності й незалежності кожної Ради. Інакше кажучи, вони намагаються утримати розв'язання конфліктних ситуацій в діяльності місцевих Рад у рамках агонізуючої командно - адміністративної системи.

Так, застосування Закону про місцеві Ради (в цьому читач, мабуть, переконався) вимагає високого професіоналізму, який полягає в умінні знаходити в кожному конкретному випадку свої специфічні правові інструменти (норми, прецеденти, тлумачення, судову і прокурорську практику тощо) для всебічного і законного розв'язання питань їх діяльності. Звичайно, це справа юристів-професіоналів.

Однак юристам у Радах ніколи не підняти роль права, поки верхні ешелони радянських працівників ставитимуться до нього скептично. Мовляв, право-правом, а життя — життям. Така ситуація є протиприродною: завдяки їй звичаєві норми (по-іншому — практика) часом ставляться вище норм закону. Звичайно, можна було б запропонувати ввести ценз юридичної освіти для заміщення певних посад у місцевих Радах, наприклад, голови Ради, керуючого справами виконкому. Це відразу вплинуло б на роль права в Радах. Але тоді можна було б недорахуватися частини талановитих організаторів радянської роботи. Мабуть, з двох зол треба вибирати менше або шукати компромісу, не забуваючи головного: ми будуємо правову державу.

Зупинимось на деяких правових проблемах діяльності місцевих Рад. Дехто вважає, що районні у містах Ради певним чином обмежені у своїй діяльності. Дійсно, Закон про місцеві Ради віддав пріоритет у містах з районним поділом міським Радам. Але це й виправдано з точки зору забезпечення єдиного підходу до соціально-економічного розвитку населеного пункту. Але якщо районні в місті Ради бажають брати на себе відповідальність за розвиток певних об'єктів, то це питання вирішується через укладання договорів з міською Радою. Відмова останньої від укладання договору повинна бути мотивованою, а в разі незгоди з нею районна Рада вправі звернутися з позовом до судових інстанцій про визнання недійсними актів міської Ради, які порушують права та законні інтереси громадян (п. 2 ст. 30 Закону про місцеві Ради). На нашу думку, на подібні конфлікти поширюється ст. 65 Закону про місцеві Ради, якою передбачається відповідальність перед Радами у формі відшкодування збитків, завданих інтересам населення. Тому що принцип захисту прав, свобод і законних інтересів громадян у діяльності всіх місцевих Рад є основним, фундаментальним (ст. 3 Закону про місцеві Ради). У правових конфліктах місцевих Рад не повинно бути переможців і переможених; у виграші від них має бути населення. За своє право, за інтереси свого населення місцеві Ради повинні боротися всіма наявними в них правовими засобами.

Говорячи про роль місцевих Рад у захисті навколишнього середовища, автори іноді скаржаться на малоефективність штрафів з великих підприємств і організацій за порушення природоохоронного законодавства, які на них накладаються на вимогу Рад. Але для чого тоді ч. 4 ст. 65 Закону про місцеві Ради? Адже вона дозволяє Раді вимагати й відшкодування збитків, завданих інтересам населення їх території.

Особливо багато нарікань на Закон про місцеві Ради мають вищі ланки Рад — обласні, районні, які втратили командно-домінуюче становище на своїх територіях. Тепер їм треба рахуватися з позицією й думками місцевих Рад базового рівня — сільських, селищних і міських. А це дуже важко, бо рука так і тягнеться до телефону, щоб дати чергову цінну вказівку...

Однак з правової точки особливих проблем у обласних і районних Рад не повинно бути, бо Закон про місцеві Ради надає їм право діяти й за межами визначених для них повноважень, якщо вони не посягають на самостійність і незалежність Рад інших ланок у зміцненні ними своїх повноважень. Ради ж базового рівня таким правом не користуються, їх повноваження абсолютно визначені Законом. Отже, обласним і районним Радам, щоб забезпечувати загальнообласні та загальнорайонні інтереси, треба шукати компромісу, ділити владу, а не за старинкою викликати на килим, вдаватися до самоуправства. Можливо, в окремих випадках звертатися до судових інстанцій.

Останнім часом у структурі місцевих Рад відбуваються реорганізації. Одні зітхають за президіями Рад, інші — ще за чимось. Проте мало хто задумується над структурою апарату з огляду на нові умови життя, зокрема, на формування правової держави. Мене особисто ніхто не переконав, що сьогодні організаційно - інструкторські відділи виконкомів повинні бути за кількістю працівників більшими ніж юридичні відділи; що проекти рішень мають готувати галузеві відділи виконкомів за участю юридичного, а не юридичний за участю галузевих відділів. На долю юридичного відділу часто випадає, головним чином, функція загальноправового нагляду в Радах, тобто внутрішньої «прокуратури», «латання дірок» у проектах рішень. Функція не вельми приємна, бо юристи в Радах нерідко змушені вислуховувати безпідставні нарікання і звинувачення у зволіканні, догматизмі тощо. Тоді як творчі функції й завдання юрисконсультів у місцевих Радах і нині залишаються нереалізованими. Юридичні відділи, на нашу думку, повинні стати центрами правотворчої діяльності місцевих Рад, а правові методи — основними способами розв'язання актуальних питань соціального, економічного і національно-культурного життя населення та їх території. За таких умов акти місцевих Рад та їх органів готуватимуться не під кутом зору відомчих інтересів, а в інтересах громадян і закону; головним результатом відносин Рад з іншими організаціями та установами буде не телефон чи інший організаційно-технічний засіб, а нормативно-правовий акт. І тоді в роботі Рад, в їх відносинах з іншими суб'єктами права встановиться юридична визначеність (кожен знатиме свої права й обов'язки), дисципліна, справедливість і законність. Так ми зможемо поступово позбутися того нашарування звичаєво-правових норм, що склалися у практиці місцевих Рад за часів авторитарної командно-адміністративної системи, і стати на шлях ефективного застосування Закону про місцеві Ради.

Комусь може здатися, що я захоплений нинішнім Законом про місцеві Ради. Зовсім ні. Особисто я прихильник класичної системи місцевого самоврядування. Але, мабуть, було б неправильно бачити в новому Законі тільки темне. Тим більше, що він відчув на собі вплив нового альтернативного проекту закону про місцеве самоврядування, внесеного свого часу до Верховної Ради республіки народним депутатом Б. Котиком. Думаю, що з часом парламент може повернутися до тих ідей місцевого самоврядування, які ще не знайшли відображення в Законі про місцеві Ради. Але й у нинішньому вигляді він дає можливість більш-менш повно розв'язувати питання, які виникають у діяльності Рад та їх органів. Не вірите? Приїжджайте для консультацій до Львова або запрошуйте до себе.

Володимир КАМПО,
завідуючий кафедрою державного та адміністративного права Львівського держуніверситету імені І. Франка, кандидат юридичних наук, доцент.

МІСЦЕВА ВЛАДА: БАЖАНА Й РЕАЛЬНА

3. ЖИВЕМО НАДІЄЮ

Минуло півроку з того часу, як Ради республіки одержали Закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Отже, з'явилась можливість на основі певного досвіду зробити перші узагальнення і висновки.

Досить часто доводиться чути на місцях, що закон цей слабкий, малоефективний для практичного вжитку. З цим погодитись ніяк не можу. Вже сьогодні цілий ряд положень його діє і досить-таки ефективно. Недіюча, якщо можна так сказати, його частина скоріше породження не якоїсь там поспішності парламенту під час прийняття документа, а нашого хаотичного життя, коли ніякі закони не діють — ні хороші, ні погані. І не діятимуть доти, доки не визначимося з Союзним договором, розподілом функцій між суб'єктами чи то федерації, чи конфедерації. Поки ж, маючи одночасно союзні та республіканські закони з одних і тих питань, можна так заплутати будь-яку справу, що не завжди знайдеться юрист, який би взяв на себе сміливість дати однозначні рекомендації і трактування.

Але в чому ж, на мою думку, позитивність закону? Насамперед, у розкріпаченні місцевих Рад. Навіть при дефіциті бюджету, коли щось маєш — вкладай у добру справу. А наскільки вона добра — вирішуй сам у районній, а не обласній Раді. Особливо розв'язує нам руки створення резервного та позабюджетного фондів. Їх запровадження — безумовно прогресивний крок, бо знаходимось нині в такому економічному й політичному вирі, що ці кошти стануть просто знахідкою для фінансування абсолютно непередбачених наперед потреб.

Добре, що у Рад з'явилася тепер можливість впливати на розміри оподаткування підприємств і організацій, що знаходяться на її території. Це вже крок до того, щоб хоч деякою мірою замінити адміністративні на економічні важелі управління, заповнити безладдя і анархію, що існують уже кілька років і призвели нас до нинішньої ситуації.

З'явилася самостійність і в формуванні штатів. Що характерно, ніхто з нас не кинувся їх набирати побільше, хоч таку можливість мали. Навпаки, ми пішли іншим шляхом: вклали 120 тисяч карбованців у спільні підприємства у вигляді акцій, перевели окремі служби з бюджету райради на самоокупність. Хороші приклади доброї дії нового закону можна наводити й далі. Але важливіше поміркувати над слабкими його місцями. Адже ні для кого не секрет, що він вимагає серйозного лікування з боку республіканського парламенту.

Вважаю, що головне — альфа і омега дальшого існування Рад — перевернути з голови на ноги систему формування бюджету. Скільки не говорено, що бюджет повинен плануватися знизу догори, до цього наша країна так і не дійшла. Ради — від сільської до обласної (саме в такій послідовності) — повинні самі визначати і захищати проекти своїх бюджетів перед республіканськими органами. Причому, починати цю справу треба вже сьогодні, бо в січні чи лютому — то вже буде технічна робота на рівні бухгалтера райфінвідділу, коли і депутати, і постійні комісії, і виконкоми будуть абсолютно неспроможні щось змінити.

Не менш важлива робота чекає нас, коли розроблятимемо податкову політику. Вона має бути націлена на те, щоб на перших порах хоча б не допустити дефіциту бюджету Рад. Мені часто заперечують: мовляв, винайти такі податкові ставки, які були б під силу підприємствам, спонукали їх до нарощування обсягів виробництва і водночас поповнювали місцевий бюджет — неможливо. Але це слова. Не так давно в Київській області прокотилася хвиля виплати компенсації за проживання в умовах, що склалися після аварії на Чорнобильській АЕС. Виплата проводилась з фондів підприємств і організацій. Знайшлися кошти в промисловості, побуті, банках, ощадкасах і т. д. Не знайшлося їх у жодному колгоспі чи радгоспі. Невже підприємства і установи настільки ефективніше працюють? Так нібито навпаки: хліб, молоко, м'ясо все ж таки є, іншого — хоч запали.

Метал, труби йдуть на бартер, пароплавство збуває старі баржі, військові частини — техніку. Взамін іномарки, путівки, товари для своїх працівників. А всі ж знаємо — все це створено значною мірою за рахунок села, мільйонів знівечених життів селян, яким сьогодні для бартеру нічого не залишили. Так давайте ж починати формувати бюджет від сільського і до республіканського.

З цього міркування випливають і всі інші. Скажімо, як можна створити комунальну власність Рад в умовах дефіциту бюджету? Комунальні служби і за бездефіцитної системи через слабку матеріальну забезпеченість, непристижність професії тощо діяли так-сяк. Стабілізувати ці галузі можна лише за рахунок максимальної зацікавленості людей.

А скільки гірких жартів викликає пункт 5 статті 22 про використання 20 відсотків товарів на власній території. Положення явно нереальне, але в разі необхідності ним можна прикрити і незаконну операцію, і безгосподарність.

І останнє. Життя все більше схиляє нас на користь тих, хто виступає за структуру муніципальної влади на місцях. Говорити про ефективність, а отже, і необхідність існування на сільському, селищному, районному рівнях численних депутатських корпусів, постійних і непостійних комісій—це означає йти проти вимог життя, і лише затягувати існування безнадійних структур.

На істину в останній інстанції не претендую. Проте знаю, що пропозицій щодо удосконалення закону, особливо від тих, що працюють у Радах, надходить дуже багато. Причина зрозуміла — це, по суті, єдиний закон щоденного користування. Добре, коли є такі його положення, які допомагають. Але який же хаос у роботу вносять ті, які щоденно заважають! Тому вважаю: потрібно парламенту повернутися до цього закону знову.

КОВАЛЕНКО Віталій Васильович — голова Яготинської районної Ради народних депутатів Київської області, член КПРС з 1973 року, закінчив Київський автомобільно-дорожній інститут, слухач III курсу Київського інституту політології та соціального управління, 1948 року народження.

Депутат Київської обласної Ради народних депутатів.

Працював на комсомольській та партійній роботі, начальником автопідприємства, заступником голови райвиконкому.

Віталій КОВАЛЕНКО,
голова Яготинської районної Ради народних депутатів Київської області.

Серпень — теж місяць насичений

Як уже повідомлялося в нашій газеті, 13 серпня в прес-центрі МЗС УРСР відбувся брифінг, який проводили керівник прес-центру В. Нагайчук та начальник консульського управління МЗС В. Кирик.

На початку брифінгу В. Нагайчук підбив підсумки візиту до Української РСР міністра закордонних справ Угорської Республіки Г. Єсенські. Відзначено, що цей візит був дуже корисним для обох сторін. Під час перебування Г. Єсенські на Україні досягнуто кількох домовленостей щодо подальшого розвитку українсько-угорських відносин, які набувають широких масштабів, підтверджено тезу про відкриття українського консульства в Угорщині після того, як Верховна Рада УРСР ратифікує конвенцію про консульські відносини між двома країнами.

Далі журналістів було поінформовано, що 5 серпня у Відні відбулась урочиста презентація плану подання допомоги жертвам Чорнобиля, розробленого під егідою ООН. Цей план представила координатор ООН з питань подолання наслідків аварії на ЧАЕС пані М. Енсті. План передбачає реалізацію 140 проектів, на здійснення яких буде витрачено понад 600 мільйонів доларів. Ця програма могла б стати документальною основою для проведення міжнародної конференції з питань Чорнобиля, яка розпочнеться 20 вересня в Нью-Йорку.

В. Нагайчук також сказав, що 15—16 серпня столицю республіки відвідає Тимчасово повірений у справах Бельгії в Радянському Союзі пані І. Крістофферсен, яка зустрінеться з представниками Комісії Верховної Ради УРСР у закордонних справах, Кабінету міністрів, керівниками міста.

У середині серпня до Києва прибуде також група експертів міністерства закордонних справ Румунії, яка займатиметься розробкою проектів спільних румунсько-українських документів та підготовкою візиту міністра закордонних справ УРСР А. Зленка до цієї країни.

26—28 серпня на запрошення українського уряду в республіці перебуватиме голова 46-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, міністр закордонних справ Республіки Мальта Гвідо де Марко. Під час його зустрічей з керівниками республіки обговорюватимуться питання роботи 46-ї сесії ГА ООН та двосторонніх відносин.

Тими ж днями у Києві проходитиме координаційна нарада працівників міністерств закордонних справ України, Білорусії, інших республік для обговорення спільної роботи на 46-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй.

Після того, як присутнім на брифінгу було доведено цю інформацію, слово взяв В. Кирик. Він розповів, що 10 серпня у Харкові відбулася церемонія перепоховання розстріляних там у 1940 році трьох тисяч польських військовополонених і п'яти тисяч репресованих радянських громадян. На місці поховання встановлено пам'ятну стелу. В церемонії взяла участь польська делегація, в якій були два міністри Республіки Польща. Відбулася церковна служба.

Було також сказано, що Харківський міськвиконком, польська фірма «Енергопол», інші установи та організації зібрали кошти для будівництва меморіального комплексу на честь загиблих.

Наприкінці брифінгу представники МЗС відповіли на запитання журналістів.

Олексій ЄВСІКОВ.

Жнива-91

ДО МІЛЬЙОНА ЩЕ ДАЛЕКО

Менше третини зерна здали на елеватори хлібороби Херсонщини. До планових 1,2 мільйона тонн ще далеко. Але останніми днями ситуація змінюється на краще.

— Очевидно, після виступу голови Кабінету міністрів УРСР В. Фокіна керівники господарств переглянули свою позицію, яка зводилася до мовчазного лозунгу «Не поспішати, очікувати», і тепер прискорили відвантаження врожаю, — розповіли працівники обласної держхлібоінспекції С. Хоржевська і О. Устинович. — Якщо, скажімо, за 3 серпня цього року в державні засіки було засипано всього 377 тонн хліба, то вже через п'ять днів — понад вісім тисяч тонн. Деякі господарства Білозерського району повністю розрахувалися з державою.

На думку працівників інспекції, пожвавлення робіт на елеваторах зумовлене також підвищенням цін на хліб та гарантованими державою виплатами надбавок. Сільських керівників спонукає до активних дій і турбота про нагромадження певного запасу для створеного в області формування «Банкзерно» — своєрідного страхового фонду на підтримку тих господарств, які одержали невисокий врожай зерна.

Іван КАЛИНИЧЕНКО,
власний кореспондент «Голосу України».
Херсонська область.

ПОПРАВКА

У номері від 14 серпня 1991 року в матеріалі під заголовком «Якби земля могла говорити...» з технічних причин переплутано рядки. Текст на переході з другої на третю колонку слід читати:

«— По шляху до суверенітету зроблено лише перші кроки. У досягненні реального суверенітету необхідні мудрість і зваженість. Тут не можна ні бігти галопом, бо заженеш коня, ні сонно плентатися, бо й комарі закусають. За нас самих ніхто нічого не зробить. Та й надіятися на когось не варто, бо чужими руками легко тільки жар загрібати». І далі за текстом.

Текст на переході з третьої на четверту колонку слід читати: «Думаю, Прокуратура УРСР відповідним чином нагадає декому про недавно прийнятий Закон Української РСР «Про охорону навколишнього природного середовища». І далі за текстом.

Просимо вибачення за помилку.

Штрихи до портрета Голови Верховної Ради Української РСР Леоніда КРАВЧУКА

«ТРИ ПАРТ
ЧЕТВЕРТУ ЩЕ Н

Леонід Кравчук, 57-річний Голова Верховної Ради України, сьогодні привертає до себе надзвичайно велику увагу. Не тільки в Україні, без перебільшення можна сказати — в усьому світі. Приїзд до Києва канцлера ФРН Г. Коля і президента США Дж. Буша — переконливе свідчення цього. Особливо його популярність зросла після того, як очолюваний ним український парламент прийняв рішення перенести обговорення проекту Союзного договору на середину вересня цього року. Він упевнено веде Україну до суверенності. А відтак і новий Союз він бачить як Союз суверенних держав з елементами конфедеративних і федеративних засад. (Про це мова йшла в «Голосі України» за 27 липня).

У зовнішній політиці Леонід Кравчук прихильник встановлення Україною прямих дипломатичних відносин із зарубіжними державами. На Заході його називають гнучким політиком і поміркованим націоналістом, хоча остання позиція для нього є не що інше, як вболівання за свій народ, за його право бути вільним і незалежним.

Який же він — Леонід Кравчук, як політик, як державний діяч, як людина? Яке його ставлення до президентства? Чи буде виходити з КПРС? Чим він захоплюється? Як ставиться до української діаспори? Які в нього взаємини в сім'ї? Ці та чимало інших запитань я поставив Голові українського парламенту під час нашої майже двогодинної розмови. Бажання у мене було одне — якомога глибше виявити сутність цієї людини. А перше моє запитання було таке:

— Сьогодні багато наших людей свої сподівання на краще життя покладають на Верховну Раду, і я не помилюся, якщо скажу — особисто на вас. Мабуть, заради загального добра вам доводиться жертвувати і своїм часом, і обов'язками перед сім'єю, і, очевидно, принципами? Чи може подобатися така робота?

— Цікаве запитання. Його сенс у тому, що люди мислять по-різному. Ті, хто не був при владі, дадуть зовсім іншу відповідь, ніж ті, хто знає, що то є влада і яка відповідальність покладається разом із тією владою. Дехто навіть може не зрозуміти, коли я скажу, що ця робота не може подобатися чи не подобатися. Вона лише покладає на людину відповідальність, примушує і думати по-іншому, і діяти по-іншому. А люди іноді сприймають владу, будемо говорити відверто, як можливість мати більше, ніж інші. Скажімо, чорний лімузин, більшу зарплату, якихось лікарів особливих, одним словом, привілеї, як це тепер називають. Саме їх і пов'язують з владою. Але той, хто відчув на собі відповідальність за владу, той ні пільг, ні привілеїв не помічає.

— Це, мабуть, ніщо порівняно з тим нервовим навантаженням, яке лягає на політичного діяча при вирішенні стратегічних державних питань.

— Цілком правильно. Ось мене часто запитують, як я ставлюся до тих депутатів, які на пленарному засіданні говорять не тільки гіркі слова, а й намагаються образити мене? Ніяк! І це я кажу правду. Коли ми маємо прийняти надзвичайно важливий документ, і я відчуваю, що хтось це рішення чи його обговорення може зірвати, тоді я починаю відчувати нервове напруження. Скажімо, я знаю, що інваліди чекають на свій документ, пенсіонери — на свій, шахтарі — на свій, жінки — на свій. Знаючи це, я дуже хочу, щоб цей документ був прийнятий, а депутати ніяк не можуть знайти спільного рішення. Більше того, деякі просто намагаються завести засідання в тупик. Ось, думаю, ще один виступ і почнеться балансування на межі — бути цьому законові чи не бути. А його ж чекають десятки тисяч, мільйони людей. Отоді й починає «грати» нервова система. Мені вже важко стриматися і хочеться сказати депутатові: «Що ж ти робиш? Цей документ чекають люди... багато людей...» Але я цього не кажу. Зовні воно сприймається, ніби мене довели. Але я цього не помічаю, як не помічаю ні пільг, ні привілеїв.

— Якщо вже про це зайшла мова, то скажіть, будь ласка, вони у вас є?

— Є державний автомобіль. Якщо це пільги, значить, вони у мене є. Є квартира, комфортабельніша, ніж у людини, яка не при владі. У мене трикімнатна квартира, велика.

— У мене теж трикімнатна.

— Але у мене вона величенька — там одна кімната мабуть така, як у вас уся квартира. Є в мене державна дача. Нею користується вся моя сім'я. Хоча особисто в мене не завжди вистачає часу бувати там. Ну, а так живемо за гроші, як і всі люди. Готуємо і сніданок, і вечерю самі... Одним словом, живемо, як усі... Є в мене й захоплення — люблю грати в шахи. Я вибрав собі партнера...

— Якщо не секрет — хто це?

— Комп'ютер. Я з ним граю, якщо маю вільну годину. Граю в різні варіанти. Там є різні ступені гри — висока, низька, середня... і от, залежно від настрою, я граю за тією чи іншою системою...

— І як часто ви перемагаєте?

— Три партії я виграв у комп'ютера, а от четверту ми ще не завершили.

— Леоніде Макаровичу, майже щовечора, коли йде засідання парламенту, хочете ви того чи ні, а входите в кожну сім'ю бажаним чи небажаним гостем. Це треба завдячити українському телебаченню. Одні вас слухають із задоволенням, інші налаштовані критично, треті — вороже. Ви знаєте про це?

— Знаю.

— Чи впливає це якось на вас?

— Ось коли я йду з цього кабінету на сесію, я про це думаю. І налаштовую себе відповідно. Я знаю, що мені потрібно вести сесію так, щоб люди поважали не тільки мене, а й увесь депутатський корпус. І треба зробити все можливе, аби не припуститися якихось перекосів, якихось зривів. Але як тільки я сідаю в крісло головуючого, то забуваю про це. Я включаюся в сесійну роботу і починаю думати разом із депутатами. Адже кожний депутат, виступаючи, висловлює свою думку, вносить свою пропозицію. Иде боротьба позицій, яка має вплинути на результати голосування. Просто необхідно слідкувати за цим. Іде процес народження закону. І тут я працюю, як усі, забуваючи про те, що мене побачать на телеекрані. Згадую про це тоді, коли закінчилося засідання і я збираюся додому.

— А домашні ввечері теж дивляться телевізор?

— Так. Але коли я приходжу, негайно його вимикаю. Я вже не можу себе ані слухати, ані бачити. Помилку, яку зробив уже не виправиш. Думати треба під час засідання, а не після.

— Дружина якось коментує ваші дії в парламенті?

— Коментує. Іноді каже — отут ти правильно вчинив, але більше критикує. Домашні чомусь критично налаштовані. Я розумію їх — вони хочуть, щоб було якомога краще. Також знаю і про те, що люди по-різному ставляться до мене. Інакше і бути не може. Деякі люди втратили надію на те, що завтра буде краще. І оцю свою злість, свої втрачені ілюзії треба перепустити через когось. А перепустити, знайти винного. У нас психологія така: знайшов винного — стало легше. А тут на екрані постійно є тобі винний. Ось він.

— Це «психологія царя» — найбільше винний той, у кого влада.

— Так, і мені іноді прикро, що вину звалюють на мене, коли я не причетний. Але, знаючи психологію людей, я ставлюся до цього спокійно. Все треба пережити. Нерідко чую й страшні слова, які кидають люди на мою адресу. Чисто по-людськи — прикро, але розумієш, що є речі вищі за це — Україна, її суверенітет, її державність, благо народу, завдання домогтися спільності, єдності, дружби, братерства, миру, взаємного розуміння — всього того, що повинно мати суспільство, яке починає жити за законами добра і справедливості. Це найважливіше сьогодні. А якщо реагувати на все, то тоді я не зможу вести ту політичну лінію, яку обрав.

— На цьому шляху вам не доводилося збочити?

— Ніколи. Тут як можна сказати? Я тривалий час працював на ідеологічній роботі, і всі тоді були чи переконані, чи не переконані, але говорили, будемо щирі, те, що треба було говорити. Існувало замовлення кіл, які хотіли створити ореол слави одної особи. І ви славили цю особу. І я, як ідеолог, не міг не підтримувати тих позицій. Інакше я не міг би працювати не тільки як ідеолог, а взагалі не міг би працювати. Ми — діти свого часу, і всі жили у тій системі. Треба було або пристосовуватися до системи, або вийти з неї. 85-й рік дав нам можливість піднести своє мислення до державного, до суверенного, до демократичного, до вимірів, які досі нам і не снилися, до інформації, якої ми не знали і не думали навіть, що вона є. Сьогодні все це ми маємо і можемо мислити й діяти самостійно. І як результат — ідея суверенітету. Вона належить мені, коли я ще був секретарем ЦК, і ще деяким моїм колегам по партії. І першим, я підкреслюю, першим прийняв документ про суверенітет Пленум ЦК Компартії України. А Декларація вже була прийнята через чотири місяці після того документа.

— Переважна більшість людей переконана в тому, що Декларація про державний суверенітет — то ідея Руху, демократичних сил...

— А я кажу, що була прийнята постанова Пленуму ЦК щодо цього. І я автор тієї постанови. От якщо ви візьмете програмні принципи Компартії України, то побачите, і слова ті, і формулювання ті, які є в Декларації. Вони також були прийняті до Декларації. На з'їзді, наприклад, на його другому етапі, я доводив що Компартія України повинна мати свою власну програму, свій власний статут. Бо інакше про неї будуть говорити як про чужу партію на своїй території. Але тут я хочу сказати не про пріоритет партії в цьому питанні, а про те, що на дорогу до суверенітету ми стали раніше — розумінням. Звичайно, коли ми прийняли Декларацію, а потім і понад 30 концептуальних законів, які її збагатили, то ми й суверенітет почали розуміти глибше. Ми збагатили своє уявлення про нього, бачення та масштаби суверенітету, співвідношення державності в Союзі. Все це прийшло пізніше, але отому визначальному принципу я не зрадижував ніколи — Україна має бути суверенною державою. І не зраджу. Ідея суверенітету настільки глибоко пройняла свідомість людей, що зрадити її не можна. Це була б трагедія. А з другого боку, не можна не рахуватися, заплющивши очі, і з тими силами, які відстоюють ідею Союзу, намагаються зберегти ті зв'язки, які усталилися протягом 70 з лишком років. Дійсно, треба співпрацювати з іншими республіками. Розподіл праці має бути внутрішньореспубліканським, міжреспубліканським і міжнародним. А для цього Україні потрібно змінити структуру промисловості, сільського господарства, управлінські структури. Треба починати жити за законами ринку. Економіка не може грунтуватися на адміністративному тиску і на інструкціях.

— Леоніде Макаровичу, ви часто говорите «суверенна Україна» і «незалежна Україна». Який зміст ви вкладаєте у ці поняття?

— Коли я кажу «суверенітет», то маю на увазі сьогоднішню Україну, а коли «незалежність», то завтрашню. Але це тільки моє визначення, і я його не нав'язую нікому.

— Минув рік, як вас обрали Головою Верховної Ради України. Що ви вважаєте найважливішим своїм здобутком за цей період?

— Закон про економічну самостійність України. Я дуже нервував, коли він обговорювався, але його було прийнято майже одноголосно. Тільки один депутат був проти. А

закон надзвичайн
раючись на ньог
конів про власніс
діяльність, про м
інші, пов'язані
ньою економічно
на міжнародний
жаю важливим
й усіх депутатів.
ному разі себе
серйозна перемо
змогли утримати
проблемах... А б
студентів, і мі
як ми запобігли
рерости в грома
Наша політика
і народності, які
правні — і укра
ляки, і угорці, і
ве, жили як у
вання нашого па
нях, постановах,
політичного фор
мислення і дії,
цію між людьм

звичайно, незал
сподіваюся на
скажуть: так, в
гледіли, щось
у тому, що

— А щось
цей рік?

— Я думаю
і боротьбою м
ми. Скажімо,
прийняти в сі
то довго і важ
ний уряд. Упу
широкому пла
українських ду
сі тут нічого

— Вирішен
мічних питань,
них значною
парламенту з
жімо, легко п

— Так, мен
спільні погляд
люю, це дуже
пових питань
тримку одне о
біжностей щод
ворі про Союз
ції політичної
цілком сходим
вати, коли в
хтось розходи
нормально. І

— Леоніде
ви все частіш
Чи можна вва
і Баварії пер
дипломатични
взагалі, чим в
шу країну?

— Коли ід
наймні три в
розповісти пр
які цілі вона
доном я пере
ло знають пр
один диплома
на, запитав: «
летенська пос
«Є. Шевченк
мієте?

Не знають
ному керівни
торював цю
го не може б
Не знають, і
рівняти із Ф
ками навіть

— Але ж
ники культу
розповідають

— Коли п
— це одне, а
Ради — то з
чуваю і хоч
про Україну,
ри. І друга
прямі диплом
домовилися
і Україною.
ства до нас
реччина, Ав
палітра розш

«ТРИ ПАРТІЇ Я ВИГРАВ, ЧЕТВЕРТУ ЩЕ НЕ ЗАВЕРШЕНО...»

люють на мене, коли я не причетний. Але, знаючи психологію людей, я ставлюся до цього спокійно. Все треба пережити. Нерідко чую й страшні слова, які кидають люди на мою адресу. Чисто по-людськи — прикро, але розумієш, що є речі вищі за це — Україна, її суверенітет, її державність, благо народу, завдання домогтися спільності, єдності, дружби, братерства, миру, взаємного розуміння — всього того, що повинно мати суспільство, яке починає жити за законами добра і справедливості. Це найважливіше сьогодні. А якщо реагувати на все, то тоді я не зможу вести ту політичну лінію, яку обрав.

— На цьому шляху вам не доводилося збочити?

— Ніколи. Тут як можна сказати? Я тривалий час працював на ідеологічній роботі, і всі тоді були чи переконані, чи не переконані, але говорили, будемо щирі, те, що треба було говорити. Існувало замовлення кіл, які хотіли створити ореол слави однієї особи. І ви славили цю особу. І я, як ідеолог, не міг не підтримувати тих позицій. Інакше я не міг би працювати не тільки як ідеолог, а взагалі не міг би працювати. Ми — діти свого часу, і всі жили у тій системі. Треба було або пристосовуватися до системи, або вийти з неї. 85-й рік дав нам можливість піднести своє мислення до державного, до суверенного, до демократичного, до вимірів, які досі нам і не снилися, до інформації, якої ми не знали і не думали навіть, що вона є. Сьогодні все це ми маємо і можемо мислити й діяти самостійно. І як результат — ідея суверенітету. Вона належить мені, коли я ще був секретарем ЦК, і ще деяким моїм колегам по партії. І першим, я підкреслюю, першим прийняв документ про суверенітет Пленум ЦК Компартії України. А Декларація вже була прийнята через чотири місяці після того документа.

— Переважна більшість людей переконана в тому, що Декларація про державний суверенітет — то ідея Руху, демократичних сил...

— А я кажу, що була прийнята постанова Пленуму ЦК щодо цього. І я автор тієї постанови. От якщо ви візьмете програмні принципи Компартії України, то побачите, і слова ті, і формулювання ті, які є в Декларації. Вони також були прийняті до Декларації. На з'їзді, наприклад, на його другому етапі, я доводив що Компартія України повинна мати свою власну програму, свій власний статут. Бо інакше про неї будуть говорити як про чужу партію на своїй території. Але тут я хочу сказати не про пріоритет партії в цьому питанні, а про те, що на дорогу до суверенітету ми стали раніше — розумінням. Звичайно, коли ми прийняли Декларацію, а потім і понад 30 концептуальних законів, які її збагатили, то ми й суверенітет почали розуміти глибше. Ми збагатили своє уявлення про нього, бачення та масштаби суверенітету, співвідношення державності в Союзі. Все це прийшло пізніше, але отому визначальному принципу я не зраджував ніколи — Україна має бути суверенною державою. І не зраджу. Ідея суверенітету настільки глибоко пройняла свідомість людей, що зрадити їй не можна. Це була б трагедія. А з другого боку, не можна не рахуватися, заплющивши очі, і з тими силами, які відстоюють ідею Союзу, намагаються зберегти ті зв'язки, які усталилися протягом 70 з лишком років. Дійсно, треба співпрацювати з іншими республіками. Розподіл праці має бути внутрішньореспубліканським, міжреспубліканським і міжнародним. А для цього Україні потрібно змінити структуру промисловості, сільського господарства, управлінські структури. Треба починати жити за законами ринку. Економіка не може ґрунтуватися на адміністративному тиску і на інструкціях.

— Леоніде Макаровичу, ви часто говорите «суверенна Україна» і «незалежна Україна». Який зміст ви вкладаєте у ці поняття?

— Коли я кажу «суверенітет», то маю на увазі сьогоднішню Україну, а коли «незалежність», то завтрашню. Але це тільки моє визначення, і я його не нав'язую нікому.

— Минув рік, як вас обрали Головою Верховної Ради України. Що ви вважаєте найважливішим своїм здобутком за цей період?

— Закон про економічну самостійність України. Я дуже нервував, коли він обговорювався, але його було прийнято майже одноголосно. Тільки один депутат був проти. А закон надзвичайно складний і важливий. Спираючись на нього, ми пішли на прийняття законів про власність, про зовнішньоекономічну діяльність, про митну службу, про податки та інші, пов'язані не тільки з нашою внутрішньою економічною ситуацією, а й з виходом на міжнародний ринковий простір. Це я вважаю важливим здобутком не тільки своїм, а й усіх депутатів. Бо я не відокремлюю в даному разі себе від Верховної Ради. Це наша серйозна перемога. І другий здобуток — ми змогли утримати ситуацію при найгостріших проблемах... А були ж і страйки, і голодовки студентів, і міжконфесійні конфлікти, і все ж ми запобігли конфронтації, яка могла б перерости в громадянську або просто у війну. Наша політика полягає в тому, щоб усі нації і народності, які живуть на Україні, як рівноправні — і українці і росіяни, і євреї, і поляки, і угорці, і німці, — щоб усі, хто тут живе, жили як у себе вдома. Це також завоювання нашого парламенту. Адже ми в рішеннях, постановах, законах ніде не дали такого політичного формулювання, такого напряму мислення і дії, які могли б загострити ситуацію між людьми різних національностей. Є, звичайно, незадоволення, але я все ж таки сподіваюся на те, що наші внуки, наші діти скажуть: так, вони помилялися, чогось недогледіли, щось перебільшили, але заслуга їх у тому, що не було жертв.

— А щось не [illegible]вало[illegible] вам зробити за цей рік?

— Я думаю, що за політичними колізіями і боротьбою ми упустили економічні проблеми. Скажімо, антикризову програму мали б прийняти в січ[illegible] а прийня[illegible] червні. Надто довго і важ[illegible]ли форму[illegible] кваліфікований уряд. Упустили також тему культури в широкому плані — захист людей культури, українських духовних цінностей. Ми ще й досі тут нічого не зробили.

— Вирішення багатьох стратегічних, економічних питань, соціальних, зовнішньоекономічних значною мірою залежить від відносин парламенту з Кабінетом міністрів. Вам, скажімо, легко працюється з прем'єром?

— Так, мені здається, що у нас нині є спільні погляди на принципові речі. Підкреслюю, це дуже важливо, коли люди з принципових питань знаходять порозуміння і підтримку одне одного. Скажімо, у нас немає розбіжностей щодо концептуальної лінії в Договорі про Союз суверенних держав, в організації політичної структури республіки. Тут ми цілком сходимося. Але не треба драматизувати, коли вини[illegible]ають су[illegible]речності, коли хтось розходить[illegible] погл[illegible] позиціях. І це нормально. Це пошук.

— Леоніде Макаровичу, останнім часом ви все частіше буваєте в зарубіжних країнах. Чи можна вважати ваші візити до Угорщини і Баварії першими кроками до встановлення дипломатичних відносин з цими державами? І взагалі, чим визначається поїздка в ту чи іншу країну?

— Коли їдемо за рубіж, переслідуємо принаймні три великі мети. Перша — хочемо розповісти про те, якою є сьогодні Україна, які цілі вона ставить. Перебуваючи за кордоном я переконався, що там люди дуже мало знають про Україну. Якось у Швейцарії один дипломат, людина дуже високопоставлена, запитав: «Чи є у вас на Україні така велетенська постать, як Пушкін?». Я сказав: «Є. Шевченко.». «А він живий іще?». Розумієте?

Не знають навіть, що нас 52 мільйони. Одному керівникові держави я кілька разів повторював цю цифру. «Невже? — каже.— Цього не може бути». Не знають про Україну. Не знають, що її за потенціалом можна порівняти із Францією. А за деякими показниками навіть перевищує. Не знають цього.

— Але ж за рубіж часто їздять і представники культури, і вчені, і журналісти і теж розповідають?

— Коли про Україну говорить журналіст — це одне, а коли говорить Голова Верховної Ради — то зовсім інше сприйняття. Я це відчуваю і хочу якомога більше розповісти і про Україну, і про її політику, і про її наміри. І друга мета — ми хочемо встановити прямі дипломатичні зв'язки. От, скажімо, ми домовилися про консульства між Угорщиною і Україною. З пропозиціями відкрити консульства до нас звертаються такі держави, як Туреччина, Австралія та інші. Дипломатична палітра розширюватиметься.

— Тобто треба починати все з нуля, оскільки раніше все це робилося через органи центру, через союзні міністерства, відомства?

— Тепер усе треба брати на себе. Ми маємо підготуватися до цього і психологічно, і теоретично, і політично, починати думати суверенно, державно. До цього ж ніхто не думав. Ну, що таке п'ять відсотків власної промисловості, які ми мали і якими керували? І то не завжди самі. Все це треба перебороти. І третя мета — ми хочемо, врешті-решт, відкрити Україну для зарубіжних інвестицій. Скажімо, у Баварії ми уклали договори з 30 фірмами. З Францією створили чотири спільні підприємства. Через Угорщину ведеться співробітництво. Таким чином, якщо взяти в комплексі, то ми хочемо інтегруватися в ту європейську структуру, яка може реально допомогти у розв'язанні складних проблем на взаємовигідних умовах.

— Якщо ми вже почали розмову про Україну в контексті зовнішніх зв'язків, то як ви, Леоніде Макаровичу, ставитеся до поглиблення економічних, політичних, культурних зв'язків з українською діаспорою? Можливо, готується якась довгострокова програма співробітництва? Чи це будуть, як і раніше, якісь епізодичні контакти, викликані необхідністю моменту?

— Ні, ні, ні... У зв'язку із сторіччям поселення українців у Канаді наш уряд разом з Верховною Радою та іншими громадськими організаціями розробив таку програму. З нею ми маємо намір перші консульства, посольства відкривати саме в тих капіталістичних країнах, де високий рівень українського населення. А це передусім Канада, з якою вже ведуться відповідні переговори, і, звичайно, ті європейські країни, з якими межує Україна. Хочемо, щоб українці з усього світу частіше приїжджали до нас і не тільки в гості, а для участі в розбудові українського життя на нових засадах. Для них ми створили б найсприятливіші умови.

— Різні причини спонукали українців залишити свою землю в пошуках кращої долі. Але ось сьогодні, коли суверенітет стає реальністю, чимало з них бажає повернутися, купити за валюту квартиру або будиночок і доживати вік свій на рідній землі. Як розв'язуватиметься ця проблема?

— За нашими законами. І я впевнений, позитивно. У Києві та інших містах є фонд житла, що буде продаватися бажаючим жити на Україні не тільки для того, щоб доживати свій вік, хоча це є природним потягом, а й тим, хто хоче приїхати разом зі своїм капіталом, вкласти ці кошти в нашу економіку і мати від того зиск. Зиск для себе і зиск для України. Закон про зовнішньоекономічну діяльність відкриває такі можливості. Будемо йти цим шляхом.

— Скажіть, будь ласка, Леоніде Макаровичу, коли нарешті Україна виступатиме в ООН під національним жовто-блакитним прапором? Це питання цікавить багатьох.

— Нині оголошено конкурс на український прапор, на український герб і український гімн. Це оголосили комісії. І премії визначили. Треба, щоб ця символіка задовольняла усіх — і тих, хто живе на Сході, і тих, хто живе на Заході, і на Півдні, і на Півночі. Це зрозуміло. На Сході не так мислять, скажімо, як на Заході. Якщо історично жовто-блакитний колір був притаманний Заходу, то центрові — червоно-білий, а Запоріжжю — малиновий... І, на мою думку, ми мусимо так поєднати цю символіку, щоб вона задовольнила інтереси всіх регіонів. Інакше — знову несприйняття. Якщо в когось є пропозиції, то, будь ласка, ми просимо подавати їх. Тільки-но Верховна Рада прийме нову символіку, вона відразу ж буде в ООН. А партизанськими шляхами в даному разі іти не можемо. Силою нав'язувати одну символіку, відкидаючи іншу,— це є не демократичний шлях. Ми проти сили при вирішенні будь-яких питань, у тому числі й такого важливого, як символіка.

— Леоніде Макаровичу, ви вже говорили, що свого часу були працівником партапарату, першим ідеологом республіки. І ось, коли організувався Рух як наймасовіша організація республіки у боротьбі за перебудову, ви були не згодні з деякими принциповими його позиціями... Чимало людей і досі пам'ятають ваші теледебати з лідерами Руху. Але за цей час суспільство політично активізувалося і ситуація змінилася. Що для вас особисто означає

ГОЛОС України

«...Я ВИГРАВ, ЗАВЕРШЕНО...»

...дний і важливий, спи...шли на прийняття за...зовнішньоекономічну ...ужбу, про податки та ...ки з нашою внутріш...цією, а й з виходом ...ий простір. Це я ва...ом не тільки своїм, а ...не відокремлюю в да...овної Ради. Це наша ...угий здобуток — ми ...цію при найгостріших ...страйки, і голодовки ...йні конфлікти, і все ...тації, яка могла б пе... або просто у війну. ...в тому, щоб усі нації ...на Україні, як рівно...росіяни, і євреї, і по... щоб усі, хто тут жи...ма. Це також завою...у. Адже ми в рішен... ніде не дали такого ...ня, такого напряму ...и б загострити ситуа...національностей. Є, ..., але я все ж таки ...аші внуки, наші діти ...илялися, чогось недо...или, але заслуга їх ...

...вам зробити за ...олітичними колізіями ...и економічні пробле...у програму мали б ...червні. Над...рму... кваліфікова...ою тему культури в ...ист людей культури, ...нностей. Ми ще й до...ли.

...х стратегічних, еконо... зовнішньоекономічні ...лежить від відносин ...міністрів. Вам, ска... з прем'єром?

..., що у нас нині є ...ципові речі. Підкрес...коли люди з принци... порозуміння і під...жімо, у нас немає роз...уальної лінії в Дого... держав, в організа... республіки. Тут ми ... не треба драматизу...суверенності, коли ... позиціях. І це

...чу, останнім часом ...в зарубіжних країнах. ...візити до Угорщини ...ками до встановлення ...з цими державами? І ...поїздка в ту чи ін...

...ж, переслідуємо при... Перша — хочемо ...є сьогодні Україна, ...Перебуваючи за кор...о там люди дуже ма... Якось у Швейцарії ...уже високопоставле...с на Україні така ве...ушкін?». Я сказав: ...живий іще?». Розу...

...нас 52 мільйони. Од...я кілька разів пов...же? — каже.— Цьо...нають про Україну. ...тенціалом можна по...за деякими показни... Не знають цього.

...сто їздять і представ... журналісти і теж

...говорить журналіст ...ить Голова Верховної ...прийняття. Я це від...льше розповісти і ...літику, і про її намі... хочемо встановити ...ни. От, скажімо, ми ...тва між Угорщиною ...ми відкрити консуль...аті країни, як Ту...ні. Дипломатична ...сі.

— Тобто треба починати все з нуля, оскільки раніше все це робилося через органи центру, через союзні міністерства, відомства?

— Тепер усе треба брати на себе. Ми маємо підготуватися до цього і психологічно, і теоретично, і політично, починати думати суверенно, державно. До цього ж ніхто не думав. Ну, що таке п'ять відсотків власної промисловості, які ми мали і якими керували? І то не завжди самі. Все це треба перебороти. І третя мета — ми хочемо, врешті-решт, відкрити Україну для зарубіжних інвестицій. Скажімо, у Баварії ми уклали договори з 30 фірмами. З Францією створили чотири спільні підприємства. Через Угорщину ведеться співробітництво. Таким чином, якщо взяти в комплексі, то ми хочемо інтегруватися в ту європейську структуру, яка може реально допомогти у розв'язанні складних проблем на взаємовигідних умовах.

— Якщо ми вже почали розмову про Україну в контексті зовнішніх зв'язків, то як ви, Леоніде Макаровичу, ставитеся до поглиблення економічних, політичних, культурних зв'язків з українською діаспорою? Можливо, готується якась довгострокова програма співробітництва? Чи це будуть, як і раніше, якісь епізодичні контакти, викликані необхідністю моменту?

— Ні, ні, ні... У зв'язку із сторіччям поселення українців у Канаді наш уряд разом з Верховною Радою та іншими громадськими організаціями розробив таку програму. З нею ми маємо намір перші консульства, посольства відкривати саме в тих капіталістичних країнах, де високий рівень українського населення. А це передусім Канада, з якою вже ведуться відповідні переговори, і, звичайно, ті європейські країни, з якими межує Україна. Хочемо, щоб українці з усього світу частіше приїжджали до нас і не тільки в гості, а для участі в розбудові українського життя на нових засадах. Для них ми створили б найсприятливіші умови.

— Різні причини спонукали українців залишити свою землю в пошуках кращої долі. Але ось сьогодні, коли суверенітет стає реальністю, чимало з них бажає повернутися, купити за валюту квартиру або будиночок і доживати вік свій на рідній землі. Як розв'язуватиметься ця проблема?

— За нашими законами. І я впевнений, позитивно. У Києві та інших містах є фонд житла, що буде продаватися бажаючим жити на Україні не тільки для того, щоб доживати свій вік, хоча це є природним потягом, а й тим, хто хоче приїхати разом зі своїм капіталом, вкласти ці кошти в нашу економіку і мати від того зиск. Зиск для себе і зиск для України. Закон про зовнішньоекономічну діяльність відкриває такі можливості. Будемо йти цим шляхом.

— Скажіть, будь ласка, Леоніде Макаровичу, коли нарешті Україна виступатиме в ООН під національним жовто-блакитним прапором? Це питання цікавить багатьох.

— Нині оголошено конкурс на український прапор, на український герб і український гімн. Це оголосили комісії. І премії визначили. Треба, щоб ця символіка задовольняла усіх — і тих, хто живе на Сході, і тих, хто живе на Заході, і на Півдні, і на Півночі. Це зрозуміло. На Сході не так мислять, скажімо, як на Заході. Якщо історично жовто-блакитний колір був притаманний Заходу, то центрові — червоно-білий, а Запоріжжю — малиновий... І, на мою думку, ми мусимо так поєднати цю символіку, щоб вона задовольнила інтереси всіх регіонів. Інакше — знову несприйняття. Якщо в когось є пропозиції, то, будь ласка, ми просимо подавати їх. Тільки-но Верховна Рада прийме нову символіку, вона відразу ж буде в ООН. А партизанськими шляхами в даному разі іти не можемо. Силою нав'язувати одну символіку, відкидаючи іншу,— це є не демократичний шлях. Ми проти сили при вирішенні будь-яких питань, у тому числі й такого важливого, як символіка.

— Леоніде Макаровичу, ви вже говорили, що свого часу були працівником партапарату, першим ідеологом республіки. І ось, коли організувався Рух як наймасовіша організація республіки у боротьбі за перебудову, ви були не згодні з деякими принциповими його позиціями... Чимало людей і досі пам'ятають ваші теледебати з лідерами Руху. Але за цей час суспільство політично активізувалося і ситуація змінилася. Що для вас особисто означає подолання минулого? Як ви сьогодні ставитеся до опозиції, до Руху?

— Коли Рух на повний голос заявив про себе як про політичну силу, нам усім треба було розібратися, що то є Рух? Першим його гаслом було «Рух за перебудову», як ви пам'ятаєте. І коли до нас в Київ приїздив М. Горбачов, ми зустрілися в кабінеті В. Щербицького з лідерами Руху — Олесем Гончаром, Іваном Драчем, Дмитром Павличком... Йшла дуже гостра розмова. Всі без винятку представники Руху говорили, що їх тут не розуміють, що вони бажають тільки одного — сприяти перебудові і підтримувати Горбачова. «Оце месія,— говорили,— який дав нам подих, дав волю Україні, і ми готові все зробити, а нас тут не всі розуміють». Така була позиція. Розвиток процесу йшов дуже швидко. Я почав аналізувати, зустрічатися з представниками Руху в Спілці письменників, запрошував до себе і зрозумів, що Рух повинен мати свою програму. Інакше він просто стане філіалом Комуністичної партії.

— Поступово така програма почала створюватися. Про неї теж йшлося у теледебатах.

— Так, і я вважав, що є логіка політичної боротьби і що Рух має викристалізуватися у щось своє — мати свій почерк, своє обличчя, свою позицію. Він не може повторювати якусь політичну силу. І ніякої в цьому не було небезпеки. До речі, ті теледебати стали надзвичайно корисними для мене, в них я набирався досвіду. Лідерів попереджував тільки в одному — якщо ви будете демократичним рухом, то у вас велика перспектива на Україні. Якщо ви станете національним рухом, а не загальнодемократичним, у вас великої перспективи не буде, бо вас не підтримають люди інших національностей, інших регіонів республіки. Вони мене не послухали. І вже другий з'їзд Руху (на першому я був і виступав) став національним. І в цьому його обмеженість. Рух — це демократична сила. До речі, Мирослав Попович, якого я щиро поважаю як людину високої культури, освіти, глибоких знань, з яким мені було приємно спілкуватися, недавно сказав в інтерв'ю одній з республіканських газет, що Кравчук був правий, коли попереджував, щоб Рух не переріс з демократичного в національний. Але це вже сталося.

— І яка ж, на ваш погляд, перспектива Руху?

— Думаю, він поступово перебороюватиме суто національні тенденції, що насаджуються певними колами. Він набере сили, бо, сподіваюся, у нього вистачить мудрості. І коли він знову стане на шлях загальнодемократичних принципів, то буде потрібен усьому українському народові, а не певній його частині.

— Але ж і вам у цей час потрібно було визначитися, якою дорогою іти, адже ви були партійним керівником?

— Я член КПРС, член Політбюро, член ЦК. Отже, для мене визначальною є програма партії. Я говорив на початку, які я вніс пропозиції щодо її програми, статуту і як я їх відстоював. Сьогодні можу сказати, що в Компартії України немає тієї єдності, яка була раніше, або ж яка видавалася за єдність. Сьогодні в партії є ліве крило, праве, є центр. Якщо брати мене особисто, то тут домішується ще й моя посада, бо коли я сиджу в кріслі ведучого сесії Верховної Ради, я не є секретарем ЦК, не є членом Політбюро — я є Головою Верховної Ради перед усіма громадянами, всіма політичними силами. І якщо я буду підтримувати одних і тиснути на інших, то перестану бути Головою Верховної Ради, а буду представником якоїсь політичної сили, принципами якої змушений буду керуватися. Я собі цього дозволити не можу. Моя посада передбачає захист інтересів усього народу. Знаючи це, я беру все краще від комуністів, ліберальних демократів, просто демократів та інших сил, які є у Верховній Раді. Підтримую тих, хто говорить розумні речі.

— Після гарячих і тривалих дискусій сесія прийняла Закон про президентство на Україні. Ваша позиція тут відома — ви за сильну виконавчу владу. І ось недавно в інтерв'ю газеті «Монд» (я читав його в новому республіканському часописі «Україна молода») ви сказали: «Я сподіваюся стати президентом». Як на мене, то заява досить-таки самовпевнена. Чи є грунт під нею?

— Газету «Монд» я щиро поважаю. Це солідна французька газета, але, можливо, з причин невдалого перекладу вкралася помилка. Я не говорив газеті «Монд», що маю намір стати президентом. Запитання звучало так: «Чи вважаєте ви за можливе висунути свою кандидатуру в президенти?». Я сказав, що для такої відповіді ще прийде час, але за нашими законами кожна людина може висунути свою кандидатуру в президенти. І кожна людина може мріяти про це, адже поганий солдат, який не прагне стати генералом. Повірте, я й вам цього не скажу, і нікому не скажу, що, мовляв, я переконаний, нібито можу стати президентом.

— І все ж надзвичайно цікаво, чи вступите ви у боротьбу за президентство?

— Я для себе цього остаточно ще не вирішив. Хочу поміркувати щодо цього. Ще є час. Висування буде десь у вересні. Треба послухати людей, перевірити соціологічні дослідження. Не хочу просто так вступати у боротьбу, аби тільки поборотися. Повірте, мав у житті різні посади і для мене це не є таким амбіційним бажанням — обов'язково стати... Це ж перший... і таке інше. У мене вже цього немає. Скажу відверто, якщо вступатиму в боротьбу, то хочу мати аналіз того, що ця боротьба закінчиться перемогою. Нині знаю, що рейтинг мій досить високий порівняно з тими кандидатурами, які в цьому решеті вже сіються. Але, можливо, вийдуть і такі кандидати, яких ми сьогодні не знаємо. Уявіть, раптом з'явиться і навколо нього відразу якийсь ореол, і він виходить на перше місце.

— А давайте все ж таки зробимо таке припущення: ви вступаєте у боротьбу за президентство і раптом, в якийсь момент, відчуваєте, що перемогти можна, лише вийшовши з КПРС. Чи не наслідуєте ви приклад вашого колеги президента Росії Бориса Єльцина? До речі, такий крок ми б від вас і як Голову Верховної Ради поставити поза всіма політичними силами, зробити незалежним від партійних принципів і партійної дисципліни. Чи не виключаєте ви такої можливості?

— Вважаю, що кожна людина має зробити щось своє. Ніколи не хотілося іти за кимось. Не тому, що я хочу бути оригінальним. Ні. Кожна людина має зробити свій крок. А повторення в політиці, і тим більше для того, щоб завойовати авторитет або якусь популярність, то недобре. Кожен вправі тоді сказати: «Таки не знайшов себе, а повторив Єльцина. Хоче бути Єльциним на Україні». А я хочу на Україні бути не Єльциним, а Кравчуком.

— Ще одна газета — «Московские новости» — назвала ймовірного кандидата в президенти — депутата Верховної Ради України, лідера парламентської опозиції Ігоря Юхновського. Як ви розцінюєте його шанси?

— Я з повагою ставлюся до Ігоря Рафаїловича. З повагою. І вважаю, що він, порівняно з іншими представниками опозиції, найбільше підготовлений, найбільше виважений у розв'язанні гострих питань. Він спокійна людина. Він аналітик за природою, хоч не в образу йому буде сказано, живе все-таки більше в світі уявлень, аніж у реальній ситуації. Хоча кандидатура його, на мою думку, є цілком гідною для того, щоб бути претендентом... Це я щиро кажу.

— Спасибі вам за відвертість. Я хочу викликати вас ще на одну... Чому, на вашу думку, сьогодні падає рейтинг Михайла Горбачова, особливо коли йдеться про внутрішню політику?

— Ну, це не його вина, це його біда. Поперше, у політиці була допущена непослідовність. А по-друге, знову ж таки, «царське» мислення — в усіх недоліках, які є в нашій країні, винна одна людина, та, що стоїть біля керма влади. І нині йому приписують усе. Але непослідовність була і з самого початку перебудови, і на її етапах. Мені здається, він не знав до кінця формули перебудови і того, чим вона може завершитися. Мабуть, думав, що на марші можна буде щось скоригувати. А для такої великої держави, як наша, сподіватися, що на марші можна змінити політичний курс, несерйозно. Отут його помилка.

— Ми почали розмову, так би мовити, з особистих питань. Закінчуючи її, я хотів би знову повернутися до них. От ви працювали на Закарпатті, у Чернівецькій області. У ранзі Голови Верховної Ради побували на Рівненщині, де народилися...

— Так, недавно я був на святкуванні річниці битви під Берестечком. Якраз тоді й мав нагоду приїхати в село, де народився. Побував на могилках. Там поховані і мама, і брат, і вітчим. Зустрічався зі своїми земляками і, звичайно, із шкільними друзями. Багатьох я вже не впізнав. Люди дуже змінилися, але коли почали пригадувати шкільні роки... ніби тільки вчора залишив село. Це були дуже хвилюючі зустрічі. І в клубі із земляками зустрівся. Я ніколи не відчував такої відповідальності. Ви знаєте, коли ти відчуваєш, що стоїш на землі, де поховані твої предки, твої батьки, діди і прадіди, слова набувають зовсім іншого змісту й сили. Ти відчуваєш, що стократ відповідальний перед тими, хто тут похований. Так було у Берестечку... там лежать 30 тисяч славних українських воїнів. Так було і в Запорозькій січі, коли християнській республіці, коли святкувалося 500-річчя козацтва. Тут колись за щастя й волю народу лягли кістьми наші предки... І десь беруться слова, яких ніколи тут, у кабінеті, не знайдеш. Я б навіть сказав, що там слова про суверенітет, про державність набувають зовсім іншого, більш вагомого змісту, мабуть, тому що там б'ється пульс отого кореня, від якого ми всі пішли. І відчуваємо свою відповідальність не тільки перед Україною, перед нашими онуками, а й перед тими, які там у землі лежать.

— Ось ви говорите про відповідальність перед предками і нащадками, але ж ви, як людина, відповідальні й перед тими, хто живе поруч з вами. Я маю на увазі вашу сім'ю. Чи є у вас час на сімейні справи?

— Дуже багато часу забирає робота в парламенті. Після закінчення пленарного засідання я йду сюди, в цей кабінет — у мене пошта, зустрічі з людьми, телефонні розмови. Як правило, закінчую роботу десь о 20.30, а приїжджаю о 8.30. І так щодня. По суботах теж. Треба розібратися й зі своїми внутрішні-

(Закінчення на 6-й стор.).

«ТРИ ПАРТІЇ Я ВИГРАВ, ЧЕТВЕРТУ ЩЕ НЕ ЗАВЕРШЕНО...»

(Закінчення. Початок на 4—5 стор.).

ми справами. Зустрітися з помічниками — консультантами, референтами. Це не завжди виходить. А люди ці багато знають, багато читають. І спілкування з ними просто необхідне. Так і в сім'ї. Приходиш додому — майже ніч. Дружина — викладач політекономії соціалізму в університеті. Ви можете уявити собі, що це є і як налаштовано до цього предмета сьогодні студентство. Які тільки оцінки не дають вони тому періодові соціалізму і нашому виборові! І коли дружина приходить додому, їй потрібно чимало читати і шукати відповіді на запитання. Я не заважаю. Та й сам втомлений. Немає бажання ані говорити, ані філософствувати, хоча я дуже люблю філософію. Це моя друга, як я її називаю, професія.

— І хто з філософів вам найбільше до душі?

— Дуже люблю Аристотеля. Дуже багато читав Плеханова. До речі, коли він жив у Парижі, до нього зверталися працівники Лувра, щоб Плеханов дав характеристику художніх творів, які там є. Це людина енциклопедичних знань — політик, філософ, соціолог, мистецтвознавець. Я двічі перечитав Леніна. Один раз, коли писав дисертацію, а другий потрібно було по роботі.

— А як ви сьогодні сприймаєте Леніна?

— Я до Леніна ставлюся з великою повагою. Його не можна оцінювати одномірно. Ленін був теоретиком, філософом. Період дожовтневої революції — це період пошуків Леніна-гуманіста, політика, філософа, захисника людей праці. Ось де був період! А потім почалася державна робота. І коли йшлося про життя або про смерть революції, Ленін уже став діячем, який змушений був давати накази, директиви, діяти відповідно, адже за дверима — контрреволюція в розумінні того Леніна. І я не все підтримую з того, що тоді робилося. Це кажу не задля моди, а тому, що я знаю Леніна і маю підстави так говорити. Фейєрбаха доводилося багато читати. Маркс був також моїм захопленням. А взагалі я скажу, що до будь-якої людини такого масштабу, як Маркс, Ленін, Грушевський, Драгоманов, не можна підходити одномірно — брати тільки одну якусь частину їх життя, творчості, діяльності — треба осмислювати у комплексі. Тоді постать вимальовується всебічно.

— А хто з політичних діячів України вам найбільше до душі?

— Винниченко. Це був реалістичний політик. Він дуже чітко визначив сили революції, контрреволюції, боротьби за владу. Причому настільки чітко, що не соромився сказати, що Україну не завоювали, а «нас,—каже,— не підтримали наші власні українські робітники і селяни». Він мав мужність так сказати. Легше ж списати вину на чужі сили, мовляв, прийшли і позбавили нас влади. І коли людина, маючи такі обсяги філософського, історичного мислення, може так заявити, це велика людина.

— Ну, а без кого з наших поетів, прозаїків ви почували б себе трохи біднішим духовно?

— Я люблю читати Лесю Українку. Вона мене заспокоює. Люблю Івана Франка. Його деякі речі філософського спрямування відволікають мене від сучасності, вводять у світ романтики. Читаю Олеся Гончара, Бориса Олійника, Дмитра Павличка, із сучасних поетів він мені найбільше до вподоби.

— Буває такий час, коли у вас на душі спокійно і затишно?

— Ну, ось влітку мені дуже добре, тому що ми живемо усі разом на дачі. Там всі — син, невістка, онук Андрійко й онучка Марійка. Андрійкові 10 років, а Марійці три роки було 5 липня. І коли вони всі навколо мене, мені веселіше. Їх четверо та нас двоє... і куди не підеш — дзвенить голос... Хтось з малих плаче, хтось чогось вимагає... йде нормальне бурхливе життя. А взимку ми тільки удвох. Діти живуть окремо від нас.

— Мені залишається подякувати вам, Леоніде Макаровичу, за розмову і побажати успіхів у вашій нелегкій роботі в ім'я відродження нашої України. Гадаю, що до мого побажання приєднається немало людей, які живуть у різних регіонах нашої України. Щасти вам!

— І я бажаю всім громадянам України добра, здоров'я, добрих намірів. А Верховна Рада і Кабінет міністрів будуть робити все можливе, окрім затиску демократії і плюралізму, щоб усі ми відчували, що Україна кожного дня робить хоч невеликий, але впевнений крок до утвердження суверенітету.

Володимир КАРТАШОВ,
член Спілки журналістів СРСР.

Реалії

РОДИСЬ У СОРОЧЦІ З КИШЕНЯМИ

У Тернополі з'явився магазин-салон для вагітних та жінок з дітьми до шести місяців. Тут раз на місяць пропонують кілограм гречаної крупи, дві банки згущеного молока, коробку цукерок, щотижня — кілограм м'яса, курку, 200 грамів сиру, масла. Однак завідуюча магазином Л. Костюк не в захваті від своїх покупців — погано розбирають товар. Секрету тут немає: молоді сім'ї не можуть похвалитися заробітками і повний набір товарів їм не по кишені.

Тим часом торговельні кола міста мріють створити аналогічний промтоварний магазин.

Богдан ГРАБОВСЬКИЙ.

Тернопіль.

Фото Івана ПАРАДОВСЬКОГО.

Ракурс

ТАКА НИНІ МОЛОДЬ

Оце стояли ми з подругою за бужениною в гастрономі на розі Пушкінської й Прорізної. Віддалік — інша черга. Розвідавши, що там, я сказала подрузі: те саме, тільки колір інший. Черга раптом замовкла, немов я бовкнула непристойність. Виявляється, то не буженина, а шинка, і старі люди знають між ними різницю. Як не дивно, у черзі не ніхто не лаяв і не казав: «яка нині молодь пішла».

Ганна НЕКВАПЛИВА.

Київ.

Україна і світ

ДЕРЖАВНУ МОВУ — ЗА СОРОК ГОДИН

Українсько - канадська педагогічна конференція продовжує роботу. Учасникам секції «Українська мова як предмет. Скорочений курс методики навчання», що працювала в Київському міжрегіональному інституті вдосконалення вчителів, вистачило двох днів для того, щоб оволодіти інтенсивною методикою викладання державної мови республіки. А тим, хто досі навіть не чув її, вистачить на навчання... сорок годин. Отже тепер, напевне, проблем з навчанням буде менше.

Інститут удосконалення вчителів планує вже з наступного року розпочати заняття саме за цією методикою. Її автор — Юрій Жеребецький, консультант у справах багатокультурного навчання Міністерства освіти канадської провінції Саскачеван, який разом зі своїми колегами з Аргентини Христиною Липинською та Євгенією Павлишин керував роботою секції.

Педагоги обмінялися досвідом роботи. Канадські освітяни презентували вчителям Київщини свої навчальні програми та комплекти аудіовізуальних посібників для всіх вікових категорій школярів.

Знання, набуті під час спілкування, філологи Києва та області зможуть використати у своїй практичній роботі вже протягом наступного навчального року.

Сергій БОЛТІВЕЦЬ,
заступник директора Київського міжрегіонального інституту вдосконалення вчителів.

Пригоди

ЯК ДЕЗЕРТИРИ ДВІ МАШИНИ ВГАТИЛИ

Троє будбатівців з Білої Церкви втекли зі своєї частини, викрали два автомобілі, каталися ними по Чернігівській області, та не самі, а з дівчатами, і не без випивки. Спершу не витримав «Москвич». Потім не витримали двоє дезертирів і повернулися до своєї казарми. Третій же, І. Конолош, продовжував парубкувати на «Жигулях». На трасі Корюківка — Щорс його підвела ожовита. Машина перекинулася. Намагаючись замести сліди, дезертир узявся палити автомобіль, попередньо знявши деякі деталі. Тут його й затримала корюківська міліція.

Віктор БОЖОК.

Чернігівська область.

До речі

Сумний рекорд з дорожньо-транспортних подій встановили водії військових округів, які дислокуються на території України. За кількістю трагедій на дорогах військові зайняли третє місце після водіїв автотранспортних підприємств та підприємств агропромислового комплексу республіки. Незважаючи на виданий на початку року суворий наказ міністра оборони «Про заходи щодо запобігання дорожньо-транспортним подіям у Радянській Армії і Військово-Морському Флоті», неоголошена війна на трасах триває. У Київському військовому окрузі за перше півріччя число загиблих внаслідок ДТП збільшилося вдвоє, зросла тут і кількість аварій з вини військовослужбовців — власників особистого транспорту.

Зростання кількості автотранспортних подій прямо пов'язане з падінням військової дисципліни. Як свідчить аналіз ДТП, 80 відсоткам подій на дорогах можна було запобігти ще в автомобільних парках частин і підрозділів. На особистому ж транспорті військовослужбовців до 90 відсотків аварій трапляється через хвацькість. Щоправда, частина аварійних ситуацій, створених водіями у військовій формі, сьогодні вже з упевненістю можна списати на непомірну сонячну активність. Як стало відомо, половина всіх дорожніх зіткнень з важкими наслідками припадає на несприятливі у метеорологічному відношенні дні.

(УЦАІ).

Виставки

НАШІ КАНАДЦІ

Нинішнього року в Канаді широко відзначається 100-річчя української трудової еміграції до цієї країни.

Головне архівне управління при Кабінеті міністрів УРСР організувало документальну виставку, що відтворює життя наших земляків на новій батьківщині. На стендах представлено особисті документи селян-трударів, карти територій, з яких вийшли поселенці, предмети побуту, художньої творчості тощо.

Один з переселенців писав у газеті «Руська правда»: «Хто не жив у Канаді, той не знає, що називати справжньою працею». А наприкінці додає, що до Канади не треба їхати тим, хто не почуває себе невпевнено... Досить повчальні рядки й на сьогоднішній день.

Утім, виставка переконливою мовою документів свідчить, що розширення контактів між суверенною Україною та Канадою має надійне підгрунтя. У Канаді проживає близько мільйона українців, за національним складом населення вони посідають четверте місце після англійців, французів, німців. Громадяни північноамериканської країни, вони хочуть бути причетними й до своєї історичної батьківщини. Цьому активно сприятиме й той відрадний факт, що недавно Київ і Торонто стали порідненими містами.

Виставка експонується у приміщенні громадсько-політичного центру імені В. Леніна. Наприкінці серпня вона поїде до Івано-Франківська.

Сергій СОЛОВЕЙ,
співробітник архіву.

Київ.

ЖЕРТВА ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ

Факт

Здається, цією жертвою в Кіровограді — в добу гласності й побудови правової держави — став токар заводу імені Таратути, член УРП і Руху Віктор Полтавець...

Рішенням народного суду він має протягом двох місяців сплачувати на користь державі п'ять відсотків свого заробітку.

На початку серпня цього року на центральній площі міста В. Полтавець збирав підписи про недопущення перереєстрації видавництва «Кіровоградська правда», яким тепер володіє обком КПУ, і повернення його обласній Раді народних депутатів; про надання Рухові та іншим зареєстрованим громадським організаціям приміщення відповідно до чинного законодавства; про встановлення національного прапора у сквері імені Т. Шевченка. Суд кваліфікував ці дії як порушення статті 185 Цивільного кодексу УРСР. В. Полтавець опротестував рішення суду.

Сергій ЗАПОРОЖАН.
Кіровоград.

Оказії

ПОСЛАНЦІ «КОСМОСУ» В ПАРХОМІВЦІ

У селі новина. З'явилися чудні гості. Пішов поговір, що це все неспроста, бо нормальні люди так не поводилися б. Адже в Пархомівці вже звикли до приїжджих — усі хочуть побачити Покровську церкву з фресками, виготовленими за ескізами всесвітньовідомого Миколи Реріха. Але більшість людей приїжджає на день-два та й повертається до Києва, а ці тільки-но з'явилися, розклали намети і... почали порядкувати коло церкви.

Приїжджі «диваки» без зайвого галасу навели лад на 47-метровій дзвіниці, зрізали й вивезли зайві дерева, склали цеглу на подвір'ї, скосили траву. Виявилося, що це члени московського клубу «Космос», які, почувши про унікальну церкву в Пархомівці, вирішили під час своїх відпусток допомагати у реставрації пам'ятника.

У селі ходили чутки, що це відомий московський кооператив і їм таки добряче заплатять. Але москвичі протягом усього часу терпляче пояснювали, що за роботу не беруть жодної копійки. Здивуванню місцевих жителів не було меж, коли гості вирішили безплатно попрацювати також на будівництві нової сільської середньої школи та на колгоспних полях. У вихідні дні москвичі знайомилися з Україною: побували в Білій Церкві, Чернігові, відвідали Софію Київську, Печерську Лавру, Бабин Яр.

На прощальному вечорі члени клубу «Космос» сказали, що вони зачаровані Україною, і висловили бажання постійно допомагати Пархомівському історико-художньому музею Миколи Реріха. Тоді ж було вирішено створити Товариство друзів Пархомівки і першими його членами стали «диваки».

У цьому відомому в Москві добрими справами об'єднанні всі вегетаріанці. Більшість із них віруючі, але, перебуваючи на Київщині, троє ентузіастів охрестилися у Покровській церкві.

Два десятки москвичів недавно повернулися додому, а село ще й понині не може прийти до тями — місцеві аналітики все сперечаються, чи це були «гості» з центру, чи, може, справжні посланці космосу.

Анатолій УРБАН,
журналіст.

АРИСТОКРАТИЧНИЙ САЛОН

Уперше

З вересня цього року в Києві відчиняться двері першого аристократичного салону, в якому збиратиметься творча інтелігенція міста. Його господарем та організатором буде художник Микола Чорниш.

З його ж ініціативи в столиці організовується Центр синтезованого мистецтва, під дахом якого зберуться люди, зацікавлені у відродженні української культури та мистецтва. Одна з цікавих форм роботи Центру — створення творів на замовлення. Синтезоване мистецтво об'єднує живопис, поезію і музику, тож присвячена людині картина буде доповнена високохудожнім віршованим і музичним твором.

Центр також планує відкриття навчальних закладів для молоді — ліцеїв з викладанням мистецтвознавчих дисциплін... Взагалі, задумів у художника багато. Вирішальне слово ж тепер — за Київським міськвиконкомом.

Оксана ВИХОР.
Київ.

Спорт

ФУТБОЛЬНИЙ «РИНГ» У ЗАПОРІЖЖІ

Зіграно ряд матчів 23-го туру чемпіонату СРСР серед клубів вищої ліги: «Спартак» (Владикавказ) — «Пахтакор» — 2:0, «Динамо» (Мінськ) — «Чорноморець» — 0:0, «Торпедо» — «Шахтар» — 2:0 (голи забили Агашков, з 11-метрового, і Гришин).

«Металург» — «Динамо» (Київ) — 2:1. Суддя О. Кирилов (Москва). «Металург»: Мойсеєв, Скрипник, Маркін, Дудник, Пучков, Наконечний, Вернидуб (Ярмолич, 65), Гуйганов, Волгін (Сторчак, 46), Таран, Головань.

«Динамо»: Кутепов, Лужний, Цвейба, Деркач, Шаран, Ковалець, Аненков, Заєць, Саленко, Беца (Ю. Мороз, 62), Яковенко (Матвеєв, 85).

Голи: Дудник (17), Цвейба (43), Головань (49). Попереджено Зайця, вилучено з поля Гуйганова та Деркача.

Насамперед хочеться привітати запорізьких футболістів та їхніх прихильників з дуже важливою перемогою. Матч цей вийшов цікавим і бойовим. Особливий інтерес до нього підігрівало кілька моментів. У складі «Металурга» був відсутній основний воротар Сивуха. Натомість в атакуючій лінії команди після тривалої перерви нещодавно з'явився відмінний форвард Таран. А поруч нього в цій зустрічі дебютував молодий форвард, вихованець вінницького футболу Головань, який перейшов до запорізького клубу з «Галичини» (Дрогобич). Та й інші гравці господарів: Волгін, Дудник, Пучков, Наконечний — хлопці, яким пальця в рот не клади.

Ну, а серед киян ми знову побачили чудового майстра Яковенка. Забігаючи наперед, скажу, що гра Павла справила досить приємне враження. Хай же щастить йому, справжньому футбольному страднику.

Одне слово, сподівання болільників побачити футбол хорошого класу цілком виправдалося. Красені голи забили Цвейба і Головань. Але...

Знову, на жаль, доводиться згадувати про ложку дьогтю в діжці меду. Важко тепер визначити: хто ж кого спровокував, Гуйганов Деркача чи навпаки? Або хтось іще підлив олії у вогонь. Втім на певний період поле стадіону «Металург» у Запоріжжі перетворилося... на боксерський ринг. Добре, що у гравців обох колективів вистачило здорового глузду одразу ж згасити вибух пристрастей. Однак присмак від цього епізоду, погодиться, залишився неприємний.

Віктор БРАНИЦЬКИЙ.

Коротко

ОСІДЛАЛИ ТУ-154

Ну й новина, скажете ви,— освоєння авіаторами літака ТУ-154, який давно на озброєнні нашого повітряного флоту.

А для кримчан це подія. Сімферопольський аеропорт хоч і один з найбільших пасажирських у країні, та потужних лайнерів досі не мав у своєму розпорядженні. Як не домагалися тутешні авіатори, їм відмовляли. На цей же раз вони нікого і не просили: з власної ініціативи підготували кілька екіпажів, за домовленістю двічі на тиждень орендують Ту-154 у Бориспільському аеропорту, встигаючи виконати по кілька рейсів у Середню Азію, на Кавказ і в Москву.

— І відразу помітно розвантажили в напружений літній сезон порт та поліпшили свої економічні показники,— говорить командир авіапідприємства В. Ануфрієв.

Володимир БІЛИЧ.
Сімферополь.

АРХЕОЛОГИ РИЗИКУЮТЬ

В одному із сіл неподалік Львова нещодавно знайдено скарб. Спочатку один із тутешніх мешканців, працюючи в полі, викопав срібну пектораль. За оцінкою експертів, її походження датується XII—XV століттям. Ще за якийсь час місцевий школяр приблизно в тому ж місці знайшов три золоті і теж надзвичайно давні монети. Цими знахідками зацікавились компетентні органи, почалися нові пошуки. До них залучено і студентів-практикантів з історичного факультету Львівського університету, в яких, до речі, не дуже висока стипендія. Здається, археологи дуже ризикують.

Інформагентство «ІНТЕЛЕКТ».

О люди, люди...

ЧИМ ЗАВИНИВ КОБЗАР?

В області це один з небагатьох пам'ятників великому Кобзареві. Тим прикріше нехлюйське ставлення до нього. Територія довкіл нагадує занедбаний пустир, де давно не ступала нога людини. Усе захаращено, поросло бур'янами. Не кращий вигляд має й постамент — забруднений, потьмянілий. Пам'ятник знаходиться на території Сілецької сільради. Мабуть, дуже гірко тут Тарасові. Депутати сільради, вочевидь, напам'ять знають окремі його рядки. Зокрема, такі: «О люди! Люди небораки!.. Вночі і ожеледь, і мряка, І сніг, і холод... А я, отож таки вночі, Іду та кашляю йдучи...»

Або ще такі: «... А доведеться одиноким В холодній хаті кривобокій Або під тином простягтись...» Так, геніально передбачив Шевченко і таке своє пристанище, як ось тут, на території Сілецької сільради Іршавського району.

Микола ГОРВАТ,
власний кореспондент «Голосу України».
Закарпатська область.

Книжка тижня

ТРАМВАЇ, ПОВНІ ДІВЧАТ

Якщо вам трапиться в крамниці тоненька книжка під назвою «Екзотичні птахи і рослини», не подумайте, що то посібник для юного натураліста. То третя збірка преталановитого поета з Івано-Франківська Юрія Андруховича — одного з фундаторів поетичного гурту «Бу-Ба-Бу». Книжка гарно ілюстрована Володимиром Кауфманом, тим самим, що ото був головним художником львівського фестивалю «Вивих» минулого року. Окрім знаменитого вірша Андруховича «Козак Ямайка», що вже кілька літ гуляє по Україні, тут вміщено ще кілька десятків віршів, густих, мов мед, і міцних, як спирт. Після першого прочитання виникає такий образ книжки: крізь густі джунглі біжить трамвай, повний красивих дівчат. З цього робимо висновок: автор ще молодий. Такого ж висновку доходимо і з огляду на тираж — дві тисячі. Ну, що ж, як кажуть, дрібниця, однак приємно. Приємно за видавництво «Молодь», за автора, за себе — що встиг придбати ці дивовижні вірші.

Христофор ГРУША.

Фото Леоніда ПІДЛУЖНОГО.

ПОГОДА

15—16 серпня погода на Україні істотно не зміниться, переважно буде без опадів, вітер західний, 3—8 метрів за секунду, температура вдень 20—26, вночі 10—15 градусів. У південній частині республіки вдень 24—29, уночі 13—19 градусів.

На Київщині сьогодні вдень переважно без опадів, вітер західний, 3—8 метрів за секунду. Температура — 20—25 градусів.

Черговий по випуску новин Віталій ЖЕЖЕРА. Тел. 441-86-20

Актуальне інтерв'ю

МИР ВАМ, ЛЮДИ!

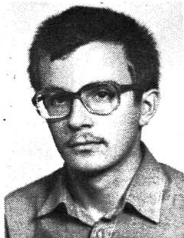

Папа Римський Іоанн Павло II здійснює візит до країн Східної Європи. На зустріч з главою католицької церкви вирушила група віруючих з України. Про те, як готувався цей захід, кореспондентові «Голосу України» розповідає віце-консул Генерального консульства Республіки Польща в Києві Томаш ЛЕОНЮК.

— Для віруючих на Україні зустріч з Іоанном Павлом II — подія великої ваги. Чи мали можливість поїхати до Ченстохова усі бажаючі?

— Я думаю, великих проблем у тих, хто мав бажання поїхати на зустріч з Папою Римським, — не виникало. Почнемо з того, що у всьому Радянському Союзі виїзд організовували осередки греко- і римо-католицьких храмів. Основна група віруючих виїхала з центральної та Західної України, а також Молдови. На Україні храми готували списки від'їжджаючих до Ченстохова, де вказувалися паспортні дані. Ці документи підтверджували священики, обласні ВВІРи та наше Генеральне консульство. Більше ніяких перепусток не було потрібно. На зустріч з Іоанном Павлом II поїхало близько 12 тисяч віруючих з України. Цього разу робота пройшла оперативно і злагоджено.

Під час першого візиту Папи Римського до Польщі, який розпочинався 1 червня, нам було працювати набагато важче, бо прем'єр-міністр СРСР Павлов тільки 28 травня «визначився» щодо порядку переходу кордону.

— Чи не виникнуть у віруючих проблеми з транспортом, житлом, харчуванням?

— Спочатку була пропозиція, щоб прочани оплачували дорогу комплексно: по 20 карбованців і 17 доларів за одну людину. Але багато віруючих таких коштів просто не мають, тому й вирішено, що вони діставатимуться до кордону радянською залізницею або автобусами, а польська сторона забезпечує проїзд до Ченстохова за рахунок організаційного комітету зустрічі. Наприклад, з Києва виїхала група з 650 осіб до Шльонська, а звідти вони вже вирішили пішки добиратися до Ченстохова. Організатори не гарантували всім приїжджим можливості влаштуватися на квартирах парафіян чи у наметовому містечку, тому рекомендували брати з собою спальні мішки і намети. З допомогою пересувних кухонь організовано гаряче харчування. Всі витрати на це відшкодовуватимуться з церковних фондів. Цим усім ще з першого січня займався Церковний організаційний комітет. Як показала перша зустріч, проблем майже немає. Адже в Ченстохові в 1983 році в одному місці зібралося 3,5 мільйона віруючих, і все було добре.

— Відомо, що на цей час припадає святкування VI Всесвітнього дня молоді. Які заходи, пов'язані з цією датою, передбачає програма візиту Іоанна Павла II?

— Папа Римський бере участь у заключних заходах Всесвітнього дня молоді. У Ченстохові 8—10 серпня був проведений Всесвітній форум молоді, на якому представники церков і церковних рухів обговорили актуальні молодіжні проблеми. У рамках свята проходить II фестиваль християнської культури: відбудуться виступи театральних колективів, конкурси релігійної пісні, репрезентація малярського мистецтва. Вчора розпочалася перша зустріч молоді з Папою Римським. Увечері Іоанн Павло II узяв участь у мітингу на площі перед Ясногурським монастирем у Ченстохові, а також було прийнято Звернення до молоді світу.

15 серпня відбудеться святкова меса, на якій Іоанн Павло II виступить з проповіддю. Тут він зустрінеться з учасниками Міжнародного конгресу теологів Центральної і Східної Європи. Сподіваюся, що для віруючих з України зустріч з Папою Римським буде приємною і цікавою, а також матиме велике миротворче значення.

Інтерв'ю провів Тарас ПЕТРІВ.

Наш прес-клуб

«Український поет — серце боротьби за незалежність»

Під таким заголовком американська газета «Демократ Арканзасу» опублікувала статтю про народного депутата УРСР І. ДРАЧА.

Українці кажуть, що Іван Драч вітає гостей теплою усмішкою, чашкою чаю та лічильником Гейгера. «Це тільки легенда», — відповідає Драч. У дійсності ж він ніколи не перевіряв на радіоактивність людей з Чорнобиля, перш ніж їх впустити в квартиру. Але, що не кажіть, така легенда говорить багато і про письменника, лідера незалежного руху, і про політичний резонанс Чорнобиля.

Драчу 55 років. Це найвідоміший сучасний український поет і майже національний герой. Він глава Руху, незалежної масової організації, яка народилася після вибуху реактора на Чорнобильській атомній електростанції, що стався 26 квітня 1986 року.

Громадське незадоволення лежить в основі розвитку Руху, але Драч, людина поміркованих поглядів, схвалює дискусії і компроміси. Він проти застосування насильницьких методів, він за демократію і плюралізм.

В останньому інтерв'ю в своєму офісі він сказав: «Чорнобиль був психологічним переворотом для України не тільки тому, що майже 32 особи померло, а й тому, що радянські служби довго не наважувалися сказати про трагедію народові. І тисячі дітей марширували Києвом на травневому параді, зазнаючи впливу радіації». Для багатьох українців, продовжив Драч, це було символічним доказом безсердечності, некомпетентності й імперського ставлення до них з боку Кремля.

Драч безцінний у своєму русі, бо він весь — втілення гуманітарних ідеалів. Рух — організація не настільки войовнича й націоналістична, як подібні незалежні організації в інших республіках, скажімо, в Грузії і Молдові. Вона намагається переконати росіян, євреїв та інші етнічні меншини, що всі вони рівноправні в суверенній Україні — республіці з 52-мільйонним населенням, 74 відсотки населення якого україномовні.

— Наша політика в тому, щоб залучити до Руху всі етнічні групи, — говорить Драч, — і ми доведемо, що така політика не продається ні за яку ціну. Повна назва цієї організації — Народний рух України за перебудову, але її називають просто Рухом. Його платформа — це повна незалежність, ринкова економіка на західний зразок, ліквідація усіх чорнобильських реакторів, вільні вибори, незалежний суд, свобода слова, свобода совісті і верховенство законів.

Підготувала Тетяна КАРТАШОВА.

Експрес-новини

Президент США Буш висловив повну підтримку зусиллям Генерального секретаря ООН у справі визволення заложників у Лівані.

* * *

Колишньому міністру державної безпеки НДР пред'явлено нове звинувачення: причетність до вбивства поліцейських у Берліні 60 років тому.

* * *

Тисячі робітників військового заводу у румунському місті Брашов третій день страйкують. Вони вимагають підвищення заробітної плати і звільнення некомпетентних керівників.

* * *

Під час війни у Перській затоці 35 американських солдатів були вбиті і 72 дістали поранення в момент випадкових обстрілів району бойових дій самими американськими військами. Про це повідомило міністерство оборони США.

* * *

У Піттсбурзі (штат Пенсільванія) президент США виступив на конференції представників американських правоохоронних органів.

Погляд

ТУТ БЛУКАЮТЬ ТІНІ ФАРАОНІВ

В Єгипті здавна будувалося багато храмів. Вони переживали війни й правителів і залишалися святими символами добра і миру. Не раз монастирі ставали нездоланними для завойовників фортецями і давали притулок знедоленим. Нині будівлі одного з них — монастиря святого Псоя — велично підносяться до неба, а район Ваді Ан-Нутрун, де розташований храм, у каїрців вважається святим.

Фото ТАРС.

Гороскоп

БЛИЗНЮКИ

(з 21 травня по 21 червня)

Девізом близнюків є слова: «Суперсміливість — себе виправдовує!» Адже це: нова любов, поліпшення грошових справ і знову любов.

Ваша невгамовна цікавість призведе до несподіваних зустрічей. Це відбудеться після 25 вересня. Можлива несподіванка і на роботі, на вулиці, навіть у ліфті. Юпітер і Марс беруть вас під свою опіку і охоронять від рішень, які могли б призвести до розчарування.

З 10 жовтня — час, коли не варто слухати порад товаришів. Вони вам радитимуть відмовитись від нових знайомств. Слухайте краще Юпітера, бога щастя, а він каже: «Вперед!».

14 важливих днів чекають на вас у листопаді. Настрій погіршиться, напруга зросте. Чим більший вплив має на вас партнер, тим гірше для вас обох. Ваше щастя можливе після 20 листопада. Цьому сприятиме Місяць. І часом вам хотітиметься до товариства. Ви чимось захопитесь. Після 2 грудня Уран і Нептун випромінюють добрі промені до вашого серця. Довіряйте в цей час нестримній сексуальній фантазії партнера. Його бажання будуть щирими.

Близнюки-жінки, які кохають двох чоловіків, виберуть старшого за віком. Чоловік-близнюк повинен вибрати місце, куди поїхати на відпочинок.

Восени зростає ймовірність на захворювання шлунка. На початку листопада ваше здоров'я під впливом Урану почне поліпшуватись. Але найкраще влітку поїхати у відпустку. Ви відчуєте вплив Нептуна, що додасть вам впевненості. Не варто радикально щось змінювати в меню. Юпітер принесе вам приємні несподіванки, а житейські дрібниці вас заспокоять.

5 критичних днів — з 3 по 7 листопада. Не вживайте надмірно алкоголю і не перевантажуйте себе спортивними заняттями.

Ви можете осінь використати для свого збагачення. Юпітер надасть вам можливість вигідно вкласти гроші в нерухомість.

До цього часу ви думали про заможність вашої фірми, як про власне багатство. А після 20 жовтня повинні використати шанс для особистого збагачення — вам сприятиме в цьому Марс. Ви можете вимагати на роботі підвищення платні — ви того варті.

Більшість ваших друзів такі ж розумні, як ви. Після 20 листопада про вас усі заговорять, ви можете стати популярним. Це, можливо, спонукає декого до помсти і заздрощів. Вплив Венери змусить вас трохи реальніше подивитися на друзів на роботі.

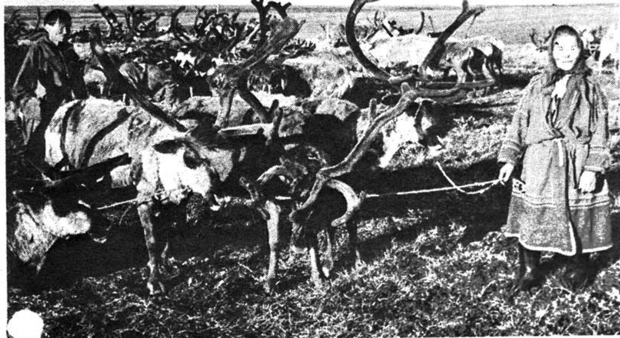

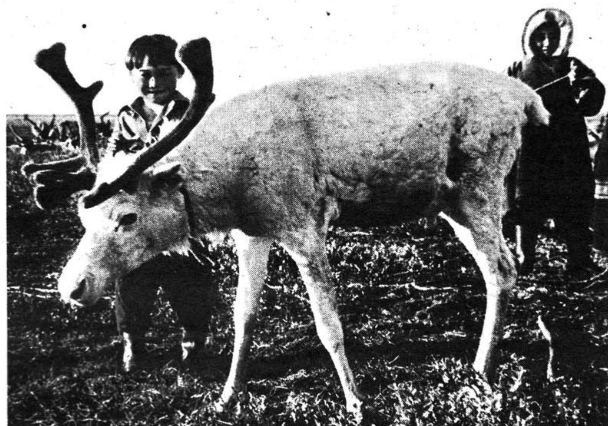

НЕНЬКО, НЕНЕЧЧИНО!

(Закінчення. Початок на 1-й сторінці).

Нібито й нема чого, отже, скаржитися на цивілізацію? Але ненці — скаржаться. Насамперед — на геологічні концерни, які гублять природне середовище і тим самим підривають основи життєздатності народу. Часом доходить до очевидного криміналу: п'яні ґеологи на всюдиходах полюють на свійських оленів і грабують старовинні цвинтарі. Втім, вони не перші. Першого удару було завдано тоді, коли оленів загнали до колгоспу. А за ними пішли й ненці...

Шкоди завдає й радіоактивний вітер з Нової Землі. Через нього у 1987-88 роках на мисі Харасавей не вижило жодне немовля. Але військові відмовчалися.

Однак ненці — природні оптимісти, вони з надією дивляться на новий російський уряд і сподіваються, що увійдуть у XXI століття народом, рівним серед рівних.

Андрій КОТЛЯРЧУК.

Салехард — Київ.

Фото автора.

ЗЕМЛЯ І ЗАКОН

Чергова і вже традиційна «битва за врожай» нібито відсунула на задній план селянські земельні «баталії». Та вони вирують чи не в кожному селі, між районами і навіть областями — по всій Україні. Боротьба ця затята й не завжди коректна, зі своїми законами й правилами, але ж у більшості випадків — незаконна.

Адже жоден із чинних законів не пропагує «розбазарювання» землі чи розвиток ерозії, не запрограмований на знищення нових форм господарювання, як і на утиски колгоспів-радгоспів.

І хоча лавина нових законів здатна збити з пантелику не тільки бідолаху-селянина, а й досвідченого юриста, у кожному законодавчому акті можна знайти те раціональне зерно, яке працюватиме на користь справі. Так, як це вдається керівникам окремих господарств, агрофірм, акціонерних товариств. Як зі старим («недемократичним») Земельним кодексом вдалося розпочати реформу земельній службі Івано-Франківської облради.

Даремно подейкують, що кожний новий закон ми зустрічаємо, низько нахилившись, щоб піднятися на весь зріст.., коли він «пролетить». І, на мою думку, немає «добрих» чи «поганих» законів — головне, щоб кожне рішення на будь-якому рівні влади було всебічно компетентним і працювало на користь справі.

Юрій НЕСТЕРЯК,
спеціальний кореспондент «Голосу України».

МОЯ ГОЛГОФА

ЯКОСЬ гортав у пам'яті сторінки творчості Василя Симоненка і згадав один його прекрасний вірш про дядька. Спіймали, значить, сільського трудівника на полі з дріб'язком краденого, почали йому втовкмачувати, як посмів на колгоспне, а отже, і на своє власне добро замахнутися. Дядькові, звичайно, було не втямки, чому тоді він злодій (здається, так і вірш називається), адже **в себе не крадуть.** Між тим сама колгоспна система змушує це робити. Сільського трудівника-хлібороба, який повинен не тільки себе й сім'ю годувати, зробили кріпаком. Багато мріють лише про одне: аби мої дітоньки не повторили цей шлях на Голгофу.

Я сам із хліборобської сім'ї. Болить душа за селянина. Нерідко думаю: «Невже хліборобові й справді на роду написано бути підневільним рабом власного становища?» Хіба ми феодали? Прийшов до висновку, що змінити ситуацію, звичайно, можна, але перелнакшувати потрібно всю систему господарювання, ставити на ноги самостійності. Раніше як було? Про яку самостійність тоді могло йтися? Коли постійно тиснули на мене, то я мимоволі змушений був робити те саме з підлеглими. Такі неписані «правила» гри.

Узурпація влади обернулася для нашого колгоспу, здавалося б, не гіршими результатами: у кілька разів зріс прибуток, істотно збільшилась платня колгоспників, оновилась Липівка. Але великого ентузіазму в людей не було. А одного разу мені довелося почути від односельчан: «Якщо ти підеш, то все, чого домігся колгосп, розпадеться за рік-два».

Тепер, думаю, я знайшов вихід. В останні роки надії вирішити колгоспні проблеми пов'язують частіше всього із впровадженням орендних відносин. Але колгоспник не може бути орендарем. Адже, по суті, він є головним і єдиним власником усіх основних засобів виробництва в колгоспі. Основні засоби — це його пай у колгоспному виробництві, створений його трудом і трудом його батьків, першим внеском в який був плуг, кінь, інвентар, зібрані на загальний двір у дні колективізації. Колгосп — це кооператив, ми про це забули і вперто не бажаємо згадувати. Кооперативи створюються на паях. А якщо є паї, то повинні бути й дивіденди.

Дивіденди були викреслені із самої кооперативної природи колгоспів так само, як і колгоспник був штучно й насильно відірваний від своєї власності на землю й засоби виробництва, по суті, він виконував роль наймита. Колгосп без паїв і дивідендів — те ж саме, що селянин без землі і хліба. Та й голова колгоспу не може бути орендодавцем, оскільки як власник позбавлений основних засобів виробництва і землі. Ось ці передумови і стали причиною для змін, які ми намітили у своєму господарстві.

Датою відліку, з якого почалось оновлення, можна вважати 1989 рік. Тоді на принципи колективного підряду були переведені буряківничі механізовані ланки. Це був лише перший крок. Правда, ще у 1988 році ми перейшли на оплату праці від валютного прибутку. Однак робота «на котел» не відродила почуття господаря у колгоспників. З 1989 року перейшли на внутрігосподарські розрахункові ціни. Вони стали економічним важелем, який змусив рахувати гроші. На базі виробничих, допоміжних та обслуговуючих підрозділів створили кооперативи. В них оплата якраз від зробленого, а саме: від зниження затрат, збільшення виробництва продукції і підвищення її якості.

Разом з тим володіння засобами виробництва ще не робить господарем кожного колгоспника. Бо якщо при створенні колгоспу люди знали, яка частина суспільного майна їм належить, то тепер основні засоби виробництва (неподільний фонд) належать колгоспу, а в його членів нема особистого паю і права на створену їх працею частину загального багатства. Як усунути цю несправедливість? Міркували таким чином: життя не стоїть на місці — хтось виїхав, когось уже немає. Тому нинішнім членам колгоспу належить лише певна частина цих фондів. Яка ж? Це можна визначити, зіставивши їх сумарний заробіток протягом цього часу із загальним фондом оплати праці. Пай кожного обчислюється за величиною його особистого сумарного заробітку.

Якщо є пай, то мають бути й дивіденди. Позаминулого року на карбованець пайової суми кожному колгоспнику нараховано 11,9 копійки. Багато це чи мало? Вдамся до порівнянь. Мій особистий пай 7,4 тисячі карбованців. У підсумку мені належало 880 карбованців дивідендів. Отже, кожен одержує залежно від вкладеної праці. Якщо ж виходжу на пенсію — забираю свій пай або за бажанням частину його залишаю дітям чи онукам, які продовжують мою справу. Щоб вони не жили і не користувалися виключно благами батьків, а й самі для себе старалися, їх залишається у спадок лише половина батьківського паю. Так виховуємо господаря, а не споживача.

**Микола МЕЛЬНИК,
голова колгоспу імені Леніна Томашпільського району на Вінниччині, депутат Верховної Ради УРСР.**

Газеті відповідають...

ВІДВОЙОВАНА ЗЕМЛЯ

Жителька села Яблунівки Славутського району Хмельницької області А. Андрощук в листі до редакції скаржилася на зволікання місцевого керівництва у наданні їй у користування присадибної ділянки.

Як повідомив заступник голови Хмельницького облвиконкому М. Рудюк, лист А. Андрощук розглянуто міськвиконкомом. Заявниці з фонду рільних земель Манятинської сільради виділено 0,40 гектара землі, «якою вона в даний час користується».

...і відписують

А ЩЕ КРАЩЕ — МОВЧАТИ

Перший заступник голови Херсонського обласного агропрому А. Дрегваль сповіщає, що скарга колгоспниці В. Самойленко на протизаконні дії голови колгоспу «Таврія» В. Мальченка «розглянута на місці спеціалістами облагропрому і АПО».

Щодо виявлення довір'я голові колгоспу та будівництва його будинку (на кошти колгоспу), то віднайшовся протокол загальних зборів «Таврії» ще від 18.03. 19.. року, де чорним по білому написано:

1. Виявити довір'я голові колгоспу В. Мальченку в його роботі на цій посаді.

2. Продовжити будівництво будинку і по закінченні виділити його під квартиру для голови колгоспу.

А взагалі облагропром роз'яснює (напевне, редакції), що, згідно із Статутом колгоспу, трудові суперечки колгоспників розглядаються комісією колгоспу в трудових суперечках. В разі незгоди з рішенням комісії колгоспник за власним вибором може звернутися до загальних зборів колгоспу або ж до народного суду.

Редакція! Вам телеграма!

ВРЯТУЙТЕ ОРЕНДУ

Голова колгоспу розганяє орендний колектив, цех стоїть, люди без заробітку... Благаємо подати нам допомогу!

**Анатолій РОТАРЬ
та члени орендного колективу підсобного господарства колгоспу 1 Травня (всього 43 підписи).**
село Маршенці
Новоселицького району
Чернівецької області.

БУДЕМО СТОЯТИ ДО КІНЦЯ

Перед початком збирання врожаю Білогірська районна Рада без згоди трудового колективу прийняла рішення про об'єднання служб Міжрайагропостачу і ремонтно-транспортного підприємства. Створення подібної обласної служби... погіршило забезпечення району матеріальними ресурсами.

Якщо районна Рада не скасує цього незаконного рішення, залишаємо за собою право до кінця відстоювати свої інтереси.

Колектив Міжрайпостачу.
Білогір'я
Хмельницької області.

Міркування з приводу

МАЮ ПРАВО НЕ МАТИ ПРАВА...

...на власну присадибну ділянку тільки тому, що я, грішний, в 1978 вирішив стати «забудовником». Набридло митарствувати по чужих квартирах, тож і взяв чотири «сотки» під забудову індивідуального будинку. Спорудив житловий будинок, гараж та інші господарські будівлі, і залишилася всього одна «сотка» вільної землі. А що на такій площі посадиш?

Подав заяву до місцевого виконкому на земельну ділянку, на якій хотів посадити сад. А там мені відповіли, що згідно із статтею 57 Земельного кодексу, таким, як я, «земельні ділянки для ведення садівництва не надаються». Землевпорядник Л. Редчиць (вона ж голова комісії по розподілу землі) заспокоїла тим, що в Кодексі справді є «не чітко сформульовані місця», і що незабаром з Верховної Ради УРСР надійдуть спеціальні коментарі. А поки що порадила облишити цю «марну затію».

Якщо справді Земельний кодекс треба доопрацювати, або й переробити, то чому цим ніхто не займається? І коли ми (впевнений, що таких як я, багато) насправді, а не на папері, будемо мати право на земельну ділянку?

Володимир СМАЗНОВ.
Скадовськ
Херсонської області.

ЖНИВА НА ПОЛІССІ

Фото Миколи СИЧЕВСЬКОГО

НЕ СТОЯТИ НА ЗАХІДНІЙ ПАПЕРТІ

Аграрні діалоги

Володимир Никифорович ШАПОВАЛ, народний депутат України, — людина рішуча й вольова, з міцною селянською жилкою. У Верховній Раді, де він працює в постійній Комісії з питань агропромислового комплексу, його знають як безкомпромісного захисника колгоспних інтересів. У «миру» Володимир Никифорович — голова Черкаського облвиконкому і обласної Ради народних депутатів, тобто тримає і законодавчі, і виконавчі «віжки».

— Володимире Никифоровичу, у Верховній Раді в затятій дискусії «хто нагодує народ» ви незмінно на боці твердих поборників колгоспного ладу. Чому? Так недовго й «зірочку» консерватора заробити...

— Приклеїти можуть що завгодно. Але давайте відразу уточнимо — я стою не на чиїйсь стороні, а на своїй чіткій позиції, яку займав і п'ять, і десять, і двадцять років тому. Полягає вона в моєму переконанні, що в сільськогосподарському виробництві усі форми власності мають рівне право на життя. І колгоспна, і радгоспна, і приватна, і мішана. Інша справа, яка з них тепер найефективніша, яка може забезпечити країну хлібом? І тут відповідь у мене одна: у теперішніх умовах — це колективні господарства, котрі є найбільш організованими й стабільними. Розпустити їх негайно, а це пропонують деякі гарячі голови, означає пустити наших людей з торбами по світу.

— Однак поки «гарячі голови» лише пропонують, «холодні» вже діють: з Москви надійшли закони й постанови, які рубають під корінь сільську економіку.

— Так. З моєї точки зору і на думку багатьох моїх колег, це була спланована акція, спрямована на розвал сільського господарства. Непосильні податки, галопуючі ціни на сільгосптехніку, добрива, отрутохімікати, пальне, мастила поставили колгоспи й радгоспи навколішки. Чимало зусиль довелося витратити у Верховній Раді мені й іншим депутатам-аграріям, аби відстояти право на існування господарств, уберегти їх від банкрутства. Та податкова система й інші заходи, які пропонували Кабінет міністрів і Мінфін України, відразу б зрізали, приміром, по Черкаській області рентабельність господарств з 37,5 до 17,8 відсотка. Область втратила б 400—450 мільйонів карбованців. Це, по суті, був би крах усіх наших планів на відродження українського села. Прийняті після гострих дебатів рішення дозволять нашим колгоспам і радгоспам при цьогорічному виконанні держзамовлення — це я особливо підкреслю — не тільки втримати позиції, а й збільшити рентабельність на 5,7 відсотка й одержати чистого прибутку понад 369 мільйонів карбованців. Самі розумієте, добитися цього року виконання зобов'язань перед державою надзвичайно важко. Але можливо.

— Тобто доля, як кажуть, тепер у ваших руках. Що засієте, те й вродить.

— Повірте, душа часом терпне, дивлячись на цьогорічний хліб: він поліг після злив і шквалів, чимало площ уражено грибковими захворюваннями, багато напівпорожніх колосків. Торішнього літа ми зібрали по 45 центнерів на круг, а цього — по 35. І не природа забрала оті 10 центнерів, півмільйона тонн валу, а безголів'я московських господарників, котрі вирішили зекономити валюту на сільськогосподарських препаратах і не закупили їх за кордоном. Скупий та нерозумний двічі платить. Саме так доведеться розплачуватися за імпортну пшеницю, бо ціни диктуватимуть нам, а не навпаки. Навчені гірким досвідом, ми тепер не надіятимемось на Москву, а через український уряд, прямі зв'язки закуповуватимемо те, що нам потрібно. Уже є, наприклад, домовленість з німецькою фірмою. Більше того, створюється спільне агропромислове об'єднання.

— До речі, спільні підприємства, асоціації, концерни, консорціуми — чи це не чергова кампанія? Адже відчутного ефекту від них поки що немає.

— Ми так довго прожили за високим тином, а світ так далеко пішов, що тепер наздоганяти його поодинці — даремне гаяння часу. Світ об'єднується, інтегрується, а нам розбігатися по кущах — все одно, що піти та втопитися. Сьогодні у нас діє концерн «Черкаси», який об'єднав не лише місцеві підприємства, а й автомобілебудівників Тольятті, моряків Чорноморського пароплавства, золотошукачів Камчатки. Працює спільне українсько-італійське підприємство, у тому числі з інофірмами. Це, я скажу, робота на перспективу. Нещодавно ми уклали договір із солідним італійським фермером сеньйором Сігаро про створення спільного підприємства по відгодівлі великої рогатої худоби. У цю справу він вкладає 50 відсотків своїх коштів. Побувавши на наших тваринницьких комплексах, фермер переконався, що вони майже нічим не відрізняються від його. А от кормова база і глибока переробка продукції — у печерному стані. За це й візьметься нова фірма. Розпочинаємо докорінну модернізацію, теж з допомогою закордону, консервної промисловості. Черкащина — щедрий край на овочі, фрукти, ягоди. В області працюють більше сотні консервних заводів, колгоспних цехів, ліній по переробці плодоовочевої продукції. Торік ми, наприклад, заготовили і переробили понад 12 тисяч тонн самих тільки слив. Тепер маємо дворічний запас соків, джемів, компотів. Біда лише в тому, що ми не маємо розфасовки, якою користуються у всьому цивілізованому світі. Там у супермаркетах усе розфасовано не на центнери і кілограми, а на грами й міліграми. Якось на сесії обласної Ради я говорив, що коли ми доб'ємося дрібної розфасовки продукції, в тому числі і в цукровій промисловості, то лише десятиграмовими пакетиками цукру, без будь-яких указів і постанов, відчутно вдаримо по самогоноварінню. Уявіть собі: щоб зсипати з таких пакетиків 10 кілограмів цукру, самогонник добрячі мозолі натре...

— Навіть заради цього потрібно переходити на «цивілізовану» розфасовку. Але де взяти валюту на всі ці звабливі плани?

— Я вже сказав — частину витрат беруть на себе наші зарубіжні партнери. А друга частина валяється у нас під ногами і її просто треба підібрати. Так, я не помилився — валюту ми можемо заробляти самі і не стояти на західній паперті з простягнутою рукою. Ось приклад. За голландську технологію по виробництву картоплі ми заплатили 300 тисяч доларів. Багато? Але цю суму може виручити будь-який колгосп. Варто лише хоч трохи знати попит на міжнародному ринку. А він там такий: олія з гарбузового насіння — найдорожчий продукт і відривають його там, як кажуть, з руками. То хіба не може зацікавлене господарство посіяти й виростити хоча б 50 гектарів гарбузів? А насіння ріпака, томатна паста, полуничні, абрикосові джеми? Навіть засушені букетики сокирок, материнки, деревію там ідуть за чотири — п'ять доларів...

— Отже, справа лише за діловими людьми, які б поставили все це на конвейєр?

— В тому-то й біда, що в нас сильна звичка інерції: поки обдивимося, почухаємо потилицю, а поїзд уже в дорозі. Знаєте, чому застій був? Тому, що всі сиділи, як у сливах, і думали: і сам не гам, і комусь не дам. А в них, у капіталістів, принцип інший: вовка ноги годують. Ось чому нам насамперед треба перебороти лінощі й неповороткість. І навчитися володіти інформацією, рекламою. Без них у морі ринку, як на кораблі без вітрил. У Черкасах ми готуємось відкрити бізнес-інформаційний центр, де могли б працювати менеджери різних фірм та організацій. Якщо вдасться домовитися з ЦК Компартії України, ми купимо нове модернове приміщення обкому партії, що добудовується в центрі міста.

— Коли ще дасть перші плоди ринкова економіка (щоправда, вона вже їх дає, тільки вони занадто гіркі), а люди вже сьогодні хочуть мати достаток, вони втомилися у нескінченних чергах у крамницях.

— Це правда, щоб поліпшити становище з продовольчим забезпеченням у нашій області, як і в інших, ми чимало землі передали населенню під сади, городи, для ведення підсобних господарств. Лише за останні два роки роздано 20 тисяч дачних ділянок. Це більше двох тисяч гектарів землі. Для підсобних господарств виділено близько чотирьох тисяч гектарів.

— Але під городи люди просили 13 тисяч гектарів...

— Е ні, стільки землі ми дати не можемо. Ви поїдьте подивіться, що робиться з отими сімома-десятьма сотками, які виділили під городи. Більшість, звичайно, добре доглянуто, але ж скільки ділянок позаростало бур'янами і стали безгосподними! Так транжирити землю неприпустимо. Є тут вина місцевих Рад, які ділянки дали, а про контроль забули. Надалі потрібно жорсткіше пропускати через сито усіх бажаючих стати городниками.

— Так, як це робили з потенційними фермерами? У виконкомах їм влаштовували справжні іспити з агротехніки, економіки, права...

— Інакше й не можна. Брати 20—30 гектарів землі — це не в піжмурки грати. Тут, як кажуть, сім раз відміряй, а раз відріж.

— Надзвичайна прискіпливість, очевидно, й стала причиною того, що в області зареєстровано всього вісім селянських господарств?

— Не прискіпливість, а реальна дійсність. Повторюю, я визнаю право на існування будь-якої форми власності. Але якщо кандидат у фермери ходить голий-босий і не знає, що таке робота до сьомого поту (а в селі добре знають, хто чим дихає), то з якого дива давати йому 50 гектарів землі? Це по-перше.

По-друге. Коли я гостював у сеньйора Сігаро в Італії, то дізнався, що його господарство — це 20 тисяч гектарів землі, на якій він хазяйнує з трьома синами. Всі інші дрібні ферми — не менше, якщо не більше 90 відсотків — стоять із забитими вікнами. Порозорялися. І це в Італії, де навчилися з вогню вихоплювати, а не лежати в холодку й думати про вареники з сиром. Нехай мене назвуть ким завгодно, але я твердо переконаний — сьогодні в змозі забезпечити достаток у державі лише колгоспи й радгоспи, якщо, звичайно, не рубатимуть гілляку, на якій усі ми сидимо. Ще великий внесок роблять і можуть зробити, коли їм допомагатимуть, підсобні господарства селян. Ми, зокрема, працюємо над спеціальною програмою їх розвитку: хто бажатиме, доразатимемо до садиб по 50—60 соток землі, допомагатимемо будівельними матеріалами, насінням, добривами.

— А чи не буде це ще більшим закабаленням того ж механізатора, який, впрягшись у колгоспні праці, повинен запрягтись у підсобне господарство?

— Знаєте, хто любить працювати на землі, для нього вона не тягар. А в нас більшість людей трудящих, неспокійних, тямущих. Праця ще нікого не зіпсувала. У тому числі й селянських дітей. Пригадую, у дитинстві мати від ранньої до вечірньої зорі на буряках, а ми з братом скрізь пораємося самі. І біля корови, і коло свиней, і на городі. І тепер для мене краще в селі похазяйнувати (є господарство і в матері, і в тещі), ніж біля моря нудитися. Працювати на землі — це відпочинок і насолода. А хто вважає не так — ми своєї думки не нав'язуємо. Але ринок своє слово скаже.

— І останнє, Володимире Никифоровичу. Земля Черкащини — це не просто земля, чорнозем, грунт. Це земля великого Тараса...

— ...І великого Богдана. І інших видатних національних героїв: Максима Залізняка, Івана Гонти, гетьмана Дорошенка... Пам'ятаємо про це завжди, шануємо й оберігаємо святу нашу землю. У Канівському районі вже не один рік працюють науковці Академії наук УРСР. Розроблено комплекс заходів по боротьбі з ерозією грунтів. Зокрема, впроваджується контурна система землеробства, вилучаються просапні культури. Схили балок, пагорбів, яруг зміцнюються багаторічними травами. Водночас має змінюватися і структура господарств. Таку роботу ведемо і на крутосхилах Чигиринського району. Велику площу урочищ, гаїв, лісів тут відведено під державний історико-культурний заповідник. Прадідівську землю, рясно зрошену потом і сльозою, ми повинні передати нащадкам здоровою, хліборобною.

Інтерв'ю вела Лідія ТИТАРЕНКО, власний кореспондент «Голосу України».
Черкаська область.

Бізнес-клуб

ПОДИВІТЬСЯ І... КУПІТЬ

Хоч і поступаються наші комбайни перед закордонними зразками, але, погодьтесь, ми вже забули ті часи, коли збирали хліб серпами. А от солому, сіно і досі стягуємо дідівським методом — волокушами, граблями, вилами. На цей процес залучається люду більше, ніж за весь жнивний комплекс.

Нещодавно побував на полі агрофірми «Проскурів» Хмельницького району і приємно здивувався. Покосами йшов колісний трактор і тягнув якусь шарабанку, схожу на солом'яний причіп до комбайна, з якої вискакували здоровенні тюки сіна. Оця невеличка машина з сучасним дизайном німецької фірми «Фортшрітт» може за світловий день зібрати 100-гектарну площу!

Після побаченого з'явилося бажання показати машину керівникам колгоспів і радгоспів України, які передплачують і читають «Голос України», звести їх напряму з керівниками фірми «Ернтемашинен ГМБХ» (головне підприємство — «Фортшрітт»). На пропозицію відгукнувся голова агрофірми «Проскурів» Іван Рудик і вийшов на зв'язок із саксонським містом Нойштадт.

У результаті проведених переговорів Хмельницький корпункт газети «Голос України», агрофірма «Проскурів» і дочірнє підприємство німецької фірми «Фортшрітт» 21—22 серпня о 10 годині покажуть на полях агрофірми «Проскурів» роботу прес-підбирача-4550, що укладає сіно, солому у великогабаритні тюки. Після знайомства з роботою агрегату керівники колгоспів і радгоспів на місці зможуть укласти вигідні контракти з представниками фірми на придбання машин. Витрати на обід бере на себе німецька фірма!

Якщо раптом після отримання вигоди ви захочете подякувати корпункту, повірте, ми не образимося. **Рахунок «Голосу України» № 609999 в Радянському відділенні Укрсоцбанку м. Києва, МФО 322238 з позначкою «Для Хмельницького корпункту».**

Михайло ВАСИЛАШКО, власний кореспондент «Голосу України».

P. S. За довідками звертайтеся в Хмельницький корпункт «Голосу України» — тел., факс: 6-78-14, агрофірма тел: 2-41-11, 4-14-17.

ДО ЕТИКИ ДИСКУСІЇ

Колись відомим письменником-шістдесятником було сказано: моральність — це правда. Це ж саме стосується і науковців, які покликані утверджувати Істину, Добро і Красу. Тим більше нині, коли гласність зняла закляття цензури.

У попередніх публікаціях я звертав увагу опонентів на те, що до історичних джерел слід підходити неупереджено, не вихоплюючи якісь одні факти і замовчуючи інші. Зокрема висловлював свій подив з такої позиції В. Сергійчука: «Поєднання жовтого і синього (блакитного) кольорів сягає глибин української історії. Наочне свідчення цього — кольорові композиції давньоруських літописів: «Слово о полку Ігоревім», «Изборник Святослава», «Кенігсберзький літопис» тощо. Скажімо, дерево тут, як правило, жовтого кольору, а залізо — синього. Відтак — лезо бойової сокири бачимо синім, а сокирище—жовтим» (Наука і суспільство, 1990. № 9. С. 46). Минулого року я був вкрай здивований: не бачити на мініатюрах стягів, а послуговуватися кольором сокири і сокирища, та ще й розглядати це в контексті символіки?!

З того часу в позиції опонента сталися певні зрушення. Щоправда не в тому, щоб опонент переглянув свої засадні положення. Просто він став делікатніше підбирати предмети, в зображенні яких древні вживали синю й жовту барви. Наприклад: «В «Кенігсберзькому літописі» мечі й шаблі зображаються синіми, а їхні рукояті — жовтим кольором. Тобто у дерево передається жовтою фарбою, а залізо синьою. Звертає увагу й те, що в літописному «Изборнику Святослава» 1073 року птахи, які служили своєрідними ключами до нових розділів, помальовані саме в жовто-блакитних барвах. Такими ж фарбами зображені й фігури святих» (Голос України. № 148).

Як бачимо, дискусія про прапор як символ державного суверенітету знову штучно переноситься в площину частотного використання жовтої і синьої фарби в зображенні зброї, птахів та святих на древніх мініатюрах. Ми не можемо продовжувати полеміку на таких засадах, бо тут наука, як мовиться, й не ночувала. Дбаючи про гідність науки, не можна опускатись нижче від того рівня, якого досягли наші колеги-історики.

Чим же не догодили опонентові прапори, зображені на древніх мініатюрах літописів? Очевидно тим, що червоні. Можна висловити лише жаль, що такий політизований дальтонізм шкодить справі. «Як бачимо,— погоджується В. Сергійчук, — перевага червоних стягів — абсолютна. Одначе це не дає підстав для остаточного вирішення проблеми на користь червоного державного прапора Київської Русі. Чому? Передусім тому, що бачимо не корогву, а невеликі бойові стяги». І друге, «це те, що кольорові композиції літопису засвідчують: червоним стягом як військовим, широко користувалися й інші народи. Наприклад, на аркуші 75 бачимо такий у корсунців (територія нинішнього Севастополя, колишнє грецьке місто), на 85-му і 98-му — у печенігів, на 141-му — у половців». (Голос України. № 148).

Що хотілось би сказати знову — ніяка арифметика не зарадить справі, коли ми не дотримуватимемося принципу історизму, плинності часу. Традиції прапорництва й геральдики формувалися поступово, а основи закладалися протягом X—XIII століть. Ставити претензії до прапорів, що вони були трикутними або трапецієвидними, а не квадратними, як сталось згодом — ненауково. Форми й розміри прапорів, їх функції і смислове наповнення постійно модифікувались.

Намагання звести червоні прапори лише до бойових — теж не витримують жодної критики. Вирішення конфліктних ситуацій і утвердження князівського суверенітету через війну — це буденна справа тогочасної політики. Князі династії Рюриковичів не підкорювали вільні народи, а перебрали владу над ними від попередніх державців. «Не дайте хозарам, дайте мені»,— казав їм Олег.

Та й узагалі війни того часу — це здебільшого князівські усобиці за встановлення своєї влади над тією чи іншою територією, отже, й установлення свого знака влади (один з варіантів тризуба чи двозуба на червоному тлі). «Якщо ми впродовж часу від 1055 до 1228 обчислимо роки, коли велись усобиці і в які їх не було, то перших знайдемо 80, а других — 93... Отже, круглим числом усобиці відбувалися майже через рік, інколи продовжувалися по 12 і 17 років підряд» (див. С. М. Соловйов). Робити при цьому висновок, що для війни був один прапор, а для мирних днів інший (який же?) — безпідставно. Війна в ті часи була такою ж самою політикою, тільки веденою засобами зброї.

Тепер щодо обгрунтування В. Сергійчуком того моменту, що прапор Київської Русі слід розглядати лише в протиставленні до символіки печенігів, половців чи кримчаків. За браком можливості розглянути питання в деталях відсилаю опонента до фундаментальної доповіді двічі академіка американської та української Академій наук О. Пріцака на І Конгресі Міжнародної асоціації україністів.

Щоб не скочуватись, як це робить В. Сергійчук, до етнічно-расового підходу у визначенні предмету історії України, слід дотримуватись того принципу, що етнічно неруські політичні структури як «пакси» печенігів (898—1050 роки), половців (1050—1240 роки) чи Кримський ханат (1450—1783 роки) — все це є складовою частиною української історії і української традиції. Тому дослідник княжої доби, стверджує академік О. Пріцак, «має трактувати безпристрасно і на тому самому рівні... не тільки Руську (на Україні етнічно українську) Київську державу, а й тюрко-монгольсько-половецьку державу. Історик козацької доби повинен паралельно і неупереджено трактувати як державу Війська Запорозького, так і Кримський ханат. У такому підході татари — це не дикі зайди, грабіжники, а на рівні із запорожцями — наші предки» (Слово і час. 1991. № 1. Ст. 56).

Полеміку можна було б продовжувати і з приводу інших позицій опонента, але для цього в дискусії повинна встановитись відкритість, незаполітизованість, бажання встановити істину, а не утвердити догмат якоїсь політичної групи. І ще одне побажання. Перед тим, як добирати матеріал із першоджерел-літописів, слід усе-таки засвоїти досягнення сучасної вітчизняної й зарубіжної теоретичної думки з царини україністики. Не пройшовши через горнило аналізу й систематизації на основі наукових принципів і критеріїв, матеріал, навіть літописний, так і залишиться матеріалом, а не цеглинкою в будівлі Храму Істини.

З ПОЛІТИЧНИХ КУРІОЗІВ

Той ажіотаж, який здійнявся навколо проблем символіки, дає, на жаль, з кожним днем усе більше прикладів політичних спекуляцій. Візьмемо хоч би діяльність львівського «Комітету захисту національних символів України». Те, що він виготовив понад п'ять тисяч прапорів, забезпечуючи ними мітинги й усілякі громадські заходи по всій Україні, — це справа громадського сумління його учасників. Не про це йдеться.

Є ще й інший приклад. При Комітеті 22 січня 1991 року було створено ініціативну групу по відродженню монархії на Україні. Тим самим закладалися основи для проголошення монархічної партії. Було піднято королівський прапор. За претендентом на королівський престол теж діло не стало. Львівська газета «За вільну Україну» в номері від 19 квітня 1991 року опублікувала «Маніфест до українського народу» від Його Величності Олелька II Володаря і Короля всієї Руси-України, Суверена і Голови Династії Рюриковичів.

Багатослівний документ претендента зводився врешті до головного: «Терпіння, які зазнає наш народ... творять крайню необхідність втілення над нацією очевидного Символу, що став би сполучною рискою поміж усіма українцями, без огляду на віру, політичні ідеї і соціальне походження. Врешті гостре почуття обов'язку, закорінене у нашій Родині від віків, зокрема, якщо йдеться про дух посвяти, та оцей збір причин і обставин, при сучасній ситуації, зумовили моє рішення взяти на себе, згідно з нашою традицією та законом, славну тисячолітню спадщину, прав і обов'язків Мономахового Престолу мені у спадку. Олелько II».

Написано, як ми переконуємося, велеречиво й гоноровито, але недвозначно: Україна є спадщиною Олелька II, і він милостиво погоджується взяти на себе обов'язки короля — символу національної єдності України.

Львівська газета, слід віддати їй належне, помістила відозву Олелька II під рубрикою «Від великого до смішного?..» І як у воду дивилась!

Претендентом на королівський престол зацікавилися журналісти Іспанії, а саме в цій країні на стипендію Української громади в Іспанії і утримувався Олелько II, він же Олексій Васильович Дурасов, він же Анжуйський, він же Чичков, він же Долгорукий, він же Романов. Журналісти зацікавились ним, провели розслідування й передали документи органам влади.

З'ясувалося, що Олексій Васильович насправді зовсім і не князь Д'Анжу і тим більше не Романов, а Алексіс Брімейре, який народився в Заїрі в 1946 році, громадянин Люксембургу. Документально було доведено, що герцог де Деразо, чиїм сином він себе оголосив, помер у Римі, не залишивши спадкоємців. Одним словом, було визнано, що Олелько II є самозванцем і шахраєм. Саме тому трибунал Брюсселя виніс громадянинові Люксембургу, авантюристові, який піймався на гарячому у виготовленні фальшивих документів, що використовувалися в особистих цілях, такий вирок: 18 місяців тюремного ув'язнення.

Чи будуть прихильники і піддані Олелька II пікетувати будинок в'язниці, сьогодні важко сказати. Доведеться зачекати на новини інформаційних агентств Заходу. Що ж до ситуації на Україні, то схоже на те, що допоки королівський прапор майорітиме — самозванці не переведуться. Раптом що, як казав герой авантюрного роману, «закордон нам допоможе».

МЕТУШЛИВА НАУКА

Газета «Культура і життя» у номері від 22 червня 1991 року опублікувала «Рекомендації», розроблені науковою конференцією «Історичні традиції української національної символіки», що відбулася в Києві 8 червня 1991 року. Організаторами конференції були Народна Рада, Рух та Інститут літератури АН УРСР. Обійшлись, як бачимо, без Інституту історії України АН УРСР, хоча назва конференції до того ніби й зобов'язувала. «Рекомендації» конференції, слід це особливо відзначити, були одностайними, бо голосування не відбулося. Просто президією було запропоновано, щоб усі, хто згоден із зачитаними рекомендаціями, підписали цей підсумковий документ, а ті, хто не згоден — ішли собі з Богом додому. На тому й ухвалили.

Причина такої відверто неакадемічної процедури, як на мій погляд, полягає у відвертій політизації проблеми, в підборі майже виключно тих науковців, які відбивають і популяризують погляди певних партій та політичних рухів, що взялися однобічно, волюнтаристськи, без проведення референдуму вирішити проблеми символіки суверенної України відповідно до свого розуміння історичного процесу. Власне, підсумковий документ конференції цього й не приховує: «Відкинувши ідеологічні догмати, слід визнати, що справжніми національними державами українського народу були Українська Народна Республіка (1918—1920), Західно Українська Народна Республіка (1918—1919) та Карпатська Україна (1939), які закріпили ці символи як державні».

У цьому положенні міститься, з одного боку, яскравий взірець неісторичного підходу до історії суспільства, коли якийсь період визнається «справжнім», а інший — «несправжнім». З іншого — подібно до того, як це вже було з авантюрою Олелька II — заклик до реставрації символіки УНР, ЗУНР і Карпатської України можна розуміти як прелюдію до реставрації й відповідних форм державності, оскільки конкретно символіка і є «візитною карткою» державності, відповідного політичного режиму.

Кожна реставрація — це продовження інерції громадянської війни, хай навіть до часу в площині психологічній, ідеологічній чи мирних акцій непокори. Психологія громадянської війни перешкоджає процесові консолідації української нації, створює напруженість і політичну нестабільність у республіці. Ця ж психологія штовхає ідеологів до тенденційного вишукування аргументації на користь наперед визначеної в певних колах символіки.

Подібному тенденційному підходові може бути протиставлено лише науковий аналіз проблеми, солідна методологічна основа з урахуванням поширених у світі правил та традицій, шанобливе ставлення до етапів історії України.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У світовій практиці символи поділяються на національні й державні. Під **національними символами** загальноприйнято розуміти групу специфічних для кожної країни понять з її історії, культури й побуту, а також із її традиційної емблематики, які мають поширення головним чином усередині даної країни і лише частково відомі за її межами. Ці символи добре пізнаються національним населенням, близькі йому і не потребують ніяких пояснень. Це можуть бути як прапори, так і інші офіційно не затверджені знаки (наприклад — козак Мамай для українців).

Державна символіка відрізняється від національної переважно в тому, що описання державних гербів і прапорів фіксується, як правило, в Конституції чи іншому законодавчому документі, а порядок їх використання передбачається також відповідним правовим документом. Державна символіка (особливо герби) частіше модифікується разом з еволюцією ладу чи правлячого режиму і більшою мірою несе на собі відбиток формаційних характеристик суспільства. На відміну від неї національна символіка консервативніша, передає етнічно неповторні риси на всьому історичному шляху.

Найчастіше національний прапор узаконюється і як державний. Досить часто при цьому на ньому розміщується герб чи елемент герба (малий герб). Тоді прапор без герба вважається національним, і може використовуватися кожною особою відповідно до народних звичаїв, а державний (із гербом) — лише на державних установах, під час державних свят чи інших, обумовлених в спеціальному положенні, випадках.

Національна символіка тісно пов'язана з етнічними, історичними, релігійними особливостями, а тому досить різноманітна й багатобарвна. І навпаки — в державній символіці, особливо в гербах, колір і розміщення деталей постійні, стабільні, інтернаціонально канонізовані й не підлягають інтерпретації. Наприклад, в описі національного прапора можна вдаватися до таких відтінків кольористики, як малиновий, бордовий, кизиловий, хоча в описі державного прапора чи герба в цьому ж випадку завжди будуть вдаватись до одного терміну — червона барва.

У геральдиці існує суворо визначене число використо-

Василь ТКАЧЕНКО

ПО...
МА...
НА...
НАЦІО...
СИМ...

...ОЛІТИЧНИХ ...РЙОЗІВ

...отаж, який здій... коло проблем сим... на жаль, з кож... усе більше прик... ічних спекуляцій, ...коч би діяльність «Комітету захис... альних символів Те, що він виготовить тисяч прапо... ечуючи ними мі... сілякі громадські ...сій Україні, — це ...мадського сумлін... сників. Не про це

...інший приклад. ...ті 22 січня 1991 ...створено ініціа... ...по відродженню ...а Україні. Тим са... ...алися основи для ...ння монархічної ...о піднято королів... ...ор. За претенден... ...олівський престол ...е стало. Львівська ...вільну Україну» ...ід 19 квітня 1991 ...блікувала «Мані... ...раїнського наро... Його Величності ...І Володаря і Ко... Руси-України, Су... ...олови Династії Рю...

...вний документ ...а зводився зреш... ...овного: «Терпіння, наш народ... тво... ...ю необхідність вті... ...націю очевидного ...цо став би сполуч... ...о поміж усіма ук... ...без огляду на віру. ...деї і соціальне по... Врешті гостре по... ...в'язку, закорінене ...одині від віків, зо... ...о йдеться про ду... ...та оцей збір при... ...вин, при сучасній ...зумовили моє рі... ...ти на себе, згідно ...радицією та зако... ...вну тисячолітню ...прав і обов'язків ...ого Престолу мені Олелько II».

...о, як ми переко... ...ле речиво й гоно... ...е недвозначно: Ук... ...спадщиною Олель... ...милостиво погод... ...взяти на себе обо... ...оля — символу на... ...єдності України.

...а газета, слід від... ...лежне, помістила ...елька II під руб... ...від великого до ...» І як у воду ди...

...ентом на королів... ...стол зацікавилися ...Іспанії, а саме в ...на стипендію Ук... ...громади в Іспанії ...вався Олелько II, ...ексій Васильович ...н же Анжуйський, ...чков, він же Дол... ...він же Романов. ...и зацікавились ...ели розслідування ...и документи орга...

...лося, що Олексій ...насправді зовсім ...Д'Анжу і тим ...Романов, а Алек... ...дре, який народив ...в 1946 році, гро... ...Люксембургу. Доку... ...було доведено, що ...Дуразо, чиїм си... ...бе оголосив, помер ...е залишивши спад... Одним словом, було ...о Олелько II є са... ...і шахраєм. Саме ...нал Брюсселя ви... ...анинові Люксем... ...антюристові, який ...на гарячому у ви... ...фальшивих доку... ...цо використовува... ...обистих цілях, та... ...18 місяців тюрем... ...нення.

...уть прихильники і ...елька II пікетува... ...в'язниці, сьогодні ...казати. Доведеться ...а новини інформа... ...ентств Заходу. Що...

...ж до ситуації на Україні, то схоже на те, що допоки королівський прапор майорітиме — самозванці не переведуться. Раптом що, як казав герой авантюрного роману, «закордон нам допоможе».

МЕТУШЛИВА НАУКА

Газета «Культура і життя» у номері від 22 червня 1991 року опублікувала «Рекомендації», розроблені науковою конференцією «Історичні традиції української національної символіки», що відбулася в Києві 8 червня 1991 року. Організаторами конференції були Народна Рада, Рух та Інститут літератури АН УРСР. Обійшлись, як бачимо, без Інституту історії України АН УРСР, хоча назва конференції до того ніби й зобов'язувала. «Рекомендації» конференції, слід це особливо відзначити, були одностайними, бо голосування не відбулося. Просто президією було запропоновано, щоб усі, хто згоден із зачитаними рекомендаціями, підписали цей підсумковий документ, а ті, хто не згоден — ішли собі з Богом додому. На тому й ухвалили.

Причина такої відверто неакадемічної процедури, як на мій погляд, полягає у відвертій політизації проблеми, в підборі майже виключно тих науковців, які відбивають і популяризують погляди певних партій та політичних рухів, що взялися однобічно, волюнтаристськи, без проведення референдуму вирішити проблеми символіки суверенної України відповідно до свого розуміння історичного процесу. Власне, підсумковий документ конференції цього й не приховує: «Відкинувши ідеологічні догмати, слід визнати, що справжніми національними державами українського народу були Українська Народна Республіка (1918—1920), Західно Українська Народна Республіка (1918—1919) та Карпатська Україна (1939), які закріпили ці символи як державні».

У цьому положенні міститься, з одного боку, яскравий взірець неісторичного підходу до історії суспільства, коли якийсь період визнається «справжнім», а інший — «несправжнім». З іншого — подібно до того, як це вже було з авантюрою Олелька II — заклик до реставрації символіки УНР, ЗУНР і Карпатської України можна розуміти як прелюдію до реставрації й відповідних форм державності, оскільки конкретно символіка і є «візитною карткою» державності, відповідного політичного режиму.

Кожна реставрація — це продовження інерції громадянської війни, хай навіть до часу в площині психологічній, ідеологічній чи мирних акцій непокори. Психологія громадянської війни перешкоджає процесові консолідації української нації, створює напруженість і політичну нестабільність у республіці. Ця ж психологія штовхає ідеологів до тенденційного вишукування аргументації на користь наперед визначеної в певних колах символіки.

Подібному тенденційному підходові може бути протиставлено лише науковий аналіз проблеми, солідна методологічна основа з урахуванням поширених у світі правил та традицій, шанобливе ставлення до етапів історії України.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У світовій практиці символи поділяються на національні й державні. Під **національними символами** загальноприйнято розуміти групу специфічних для кожної країни понять з її історії, культури й побуту, а також із її традиційної емблематики, які мають поширення головним чином усередині даної країни і лише частково відомі за її межами. Ці символи добре пізнаються національним населенням, близькі йому і не потребують ніяких пояснень. Це можуть бути як прапори, так і інші офіційно не затверджені знаки (наприклад — козак Мамай для українців).

Державна символіка відрізняється від національної переважно в тому, що описання державних гербів і прапорів фіксується, як правило, в Конституції чи іншому законодавчому документі, а порядок їх використання передбачається також відповідним правовим документом. Державна символіка (особливо герби) частіше модифікується разом з еволюцією ладу чи правлячого режиму і більшою мірою несе на собі відбиток формаційних характеристик суспільства. На відміну від неї національна символіка консервативніша, передає етнічно неповторні риси на всьому історичному шляху.

Найчастіше національний прапор узаконюється і як державний. Досить часто при цьому на ньому розміщується герб чи елемент герба (малий герб). Тоді прапор без герба вважається національним, і може використовуватися кожною особою відповідно до народних звичаїв, а державний (із гербом) — лише на державних установах, під час державних свят чи інших, обумовлених в спеціальному положенні, випадках.

Національна символіка тісно пов'язана з етнічними, історичними, релігійними особливостями, а тому досить різноманітна й багатобарвна. І навпаки — в державній символіці, особливо в гербах, колір і розміщення деталей постійні, стабільні, інтернаціонально канонізовані й не підлягають інтерпретації. Наприклад, в описі національного прапора можна вдаватися до таких відтінків кольористики, як малиновий, бордовий, кизиловий, хоча в описі державного прапора чи герба в цьому ж випадку завжди будуть вдаватись до одного терміну — червона барва.

У геральдиці існує суворо визначене число використовуваних металів і барв (емалей). Метали — золото і срібло — передаються в зображенні жовтою й білою барвами. Емалі включають червоний, синій, зелений, чорний і пурпурний кольори. В новітні часи до них додають жовтогарячий і коричневий кольори, проте вони поки що не мають повного міжнародного визнання.

БЛАЗОНУВАННЯ

Тлумачення символів, їх правильне прочитання й розшифровка, а також правила їх опису відповідно до міжнародно визнаної геральдичної термінології називають блазонуванням.

Ідеальним слід вважати, коли текст Конституції містить блазонний опис її герба та прапора відповідно до міжнародних норм. Але в ряді країн, серед них і в СРСР, замість блазонування вдаються до скороченого, або «загальнодоступного» описання державних атрибутів (герба і прапора), що науково неправильно.

Під час блазонування спочатку називають колір, потім фігуру як на прапорі, так і на гербі. Про прапор і гербований щит спершу говорять, який [illegible] за ф[illegible]ою (прямокутн[illegible] трику[illegible]й, квадратний, круглий тощо), а потім який він з погляду членування — розсічений (смуги вертикальні), пересічений (смуги горизонтальні) чи скошений з правого чи лівого боку (поле розсічене по діагоналі).

Коли прапор багатокольоровий і смуги вертикальні, спочатку називають колір смуги біля древка, а в разі горизонтального їх розміщення починають відлік від верху до низу. Після цього вказують на зображення, розміщені на прапорі: спочатку називають їх місцезнаходження (в центрі, в правому верхньому куту, в лівому нижньому куту тощо), потім — що вони собою являють (герб, емблема, символічний знак, фігура), їх опис згідно з блазонуванням герба.

Для гербів республіканських держав порядок блазонування гербів такий: 1) щит; 2) вінок чи обрамлення щита; 3) навершя щита (чи герба); 4) щитоносці; 5) девіз; 6) особливі прикраси. Перелік смуг на щиті ведуть від правого боку до лівого, причому правим вважають той, який є правим для носія щита. Символ, розміщений ближче до поля щита, вважається старшим. Наприклад: молот на щиті вважається старшим за серп, розміщений поверх молота. Але читається навпаки — серп і молот.

ТРАДИЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КОЛЬОРІВ

Методологічно правильна постановка питання полягає в тому, щоб не допустити загального марнослів'я, а вичленити проблему у відповідній системі координат. Тому мова має йти не про кольори взагалі та їх поширення серед українців, бо Україна відрізняється різноманітністю регіонів, де в кожному є своя гама і свої пріоритети кольористики.

Мова може йти лише про традицію кольорів державного прапорництва того масиву населення, що поступово, в міру зростання національної самосвідомості, став ідентифікувати себе за українців. Отже, всі посилання на космогонічні уявлення і предковічні міфи хоч самі по собі й цікаві, але не стосуються історії як науки, тим більше історії української державності, її традицій. Про власне історію української державності можемо говорити з утворення в IX столітті Київської Русі. Сувереном ранньофеодальної держави вважався князь і тільки князівські знаки та прапори можуть у даному разі братися до уваги.

За доби раннього феодалізму головним княжим знаком був тризуб (його різновид — двозуб), а прапор відігравав більше допоміжну роль орієнтира, що повинен був привернути увагу до знака (тризуба). Традиція прапора ще не була канонізована, серед прапорів могли з'явитись екземпляри й інших кольорів, але все-таки традиція вже започаткувалася — традиція червоного прапора. До недавнього часу ніхто цей факт і не ставив під сумнів. І радянська, і зарубіжна україністика сходились на тому, що головним прапором Київської Русі, а потім Великого князівства Литовського й Руського був червоний, який згодом був успадкований козаками, набувши в XIV—XVII століттях малинового відтінку під впливом стилю барокко.

Знак Рюриковичів — тризуб — теж фігурував або як навершя на древку, або як золотий знак на червоному полі прапора.

У зв'язку з цим слід зазначити, що «Рекомендації» конференції, організованої Народною Радою, Рухом та Інститутом літератури АН УРСР, досить часто вдаються до замовчування одних фактів та неправильної, однобічної інтерпретації інших.

Наприклад, цілком замовчується те, що після навали Золотої Орди на Україні витворюються дві традиції: на Наддніпрянщині продовжується червона, а на Галичині започатковується інша — золотий лев на синьому тлі (жовто-синя). Для укладачів «Рекомендацій», очевидно, невигідно називати дві традиції, а тому, описуючи традиції гербівництва, вони замовчують герб Галицько-Волинського князівства — золотий лев на синьому тлі. Тому читач «Рекомендацій» ніяк не може зрозуміти, чому ж у 1918 році приймається ухвала УНР про державний герб — золотий тризуб на синьому тлі. Адже згідно з традицією Київської Русі золотий тризуб повинен бути на червоному тлі. Тобто — читач позбавлений можливості зрозуміти те, що в 1918 році відбувається перша спроба на державному рівні поєднати дві традиції: київську і галицько-волинську (тризуб Володимира, але на тлі синьому, характерному для Галичини).

Василь ТКАЧЕНКО

ПОЛІТИЧНІ МАНЕВРИ НАВКОЛО НАЦІОНАЛЬНОЇ СИМВОЛІКИ

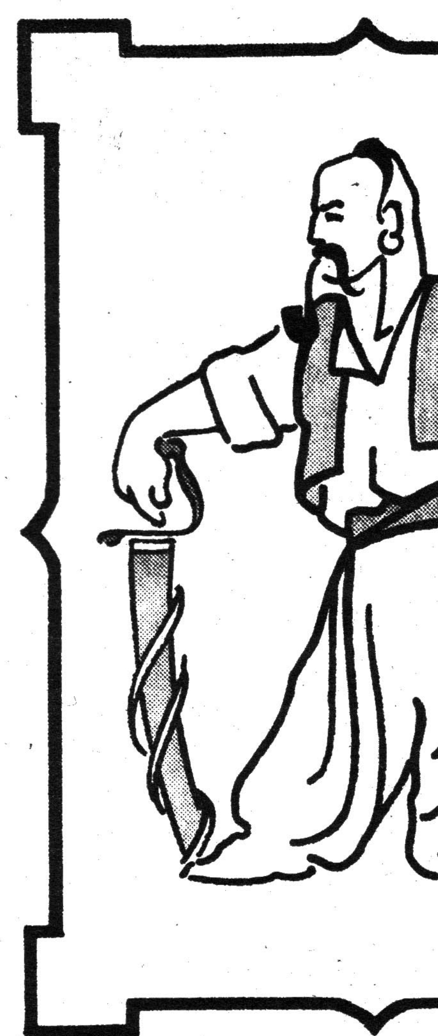

АРГУМЕНТИ І ФАКТИ

Такі хитромудрості складачів рекомендацій не випадкові. Їх головна мета, яка залишається поза кадром, полягає в тому, щоб:

1. Довести, ніби ні за часів Київської Русі, ні за часів Великого князівства Литовського й Руського, ні за козаччини червона кольористика прапорів не стала традиційною, такою, що уособлювала в собі поняття українського народу.

2. Створити враження, ніби червоні кольори прапорів були такі ж випадкові, як і інші кольори прапорів, що траплялися в давнину.

3. Зобразити справу так, що коли й були червоні прапори, то даровані або польськими королями, або московськими царями — отже, мовляв, чужі для України.

4. Висунути таку версію кольористики прапорів, що ніби вона, будучи синьо-жовтою, складалася з давніх давен на рівні побуту, втілилася згодом у прапорництво українців часів Грюнвальдської битви 1410 року, а потім відродилась у козаків XVIII

стол... Гали... потім... Надд... XX ... 5. ... дить... на й... черв... у ві... 6. ... прап... скла... може... тий. ... думи... Ко... цих ... 1-... лівс... літо... 147 ... ньор... на р... брун... має. ... на с... писі... Дост... щодо... демі... спро... публ... ти...

Отж... лір... пря... го ... ють... зобр... ськ... (І... бити... кого... заго... Віто... ним... чер... яки... зуба... з тр... лито... суве... го ... ни ... вон... зобр... Жов... хар... й Г... го ... — ... рев... бул... Н... коза... жов... чі ... вда...

ГОЛОС Украї...

талів і барв (ема-
н — золото і сріб-
аються в зобра-
ою й білою бар-
і включають 'чер-
й, зелений, чор-
рний кольори. В
й до них додають
й і коричневий
осте вони поки що
овного міжнарод-
ння.

ОНУВАННЯ

ня символів, їх
прочитання й роз-
а також правила
ідповідно до між-
ної геральд.ч-
ології називають
ям.
і слід вважати,
Конституції міс-
ний опис її гер-
ра відповідно до
х норм. Але в ря-
ед них і в СРСР.

ТИЧНІ НЕВРИ КОЛО НАЛЬНОЇ ВОЛІКИ

онування вдаю-
роченого, або «за-
нного» описання
атрибутів (герба і
о науково непра-

базонування спо-
ають колір, потім
на прапорі, так і
Про прапор і гер-
сперішу говорять,
ф ою (прямо-
ний), квадрат-
й тощо), а потім
логляду членуван
січений (смуги
і), пересічений
ризонтальні) чи
правого чи ліво-
е розсічене по ді-

апор багатокольо-
уги вертикальні,
називають колір
древка, а в разі
ного їх розмі-
инають відлік від
зу. Після цього
а зображення, роз-
рапорі: спочатку
х місцезнаходж-
нтрі, в правому
куту, в лівому
уту тощо), потім
собою являють
ема, символічний
а), їх опис згідно
ням герба.

обів республікан-
ав порядок бла-
гербів такий:
вінок чи обрам-
а 3) навершя щи-
а); 4) щитоносці;
6) особливі при-
лік смуг на щиті
правого боку до
ому правим вва-
, який є правим
щита. Символ, роз-
ижче до поля щи-
ться старшим. На-

приклад: молот на щиті вважається старшим за серп, розміщений поверх молота. Але читається навпаки — серп і молот.

ТРАДИЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КОЛЬОРІВ

Методологічно правильна постановка питання полягає в тому, щоб не допустити загального марнослів'я, а вичленити проблему у відповідній системі координат. Тому мова має йти не про кольори взагалі та їх поширення серед українців, бо Україна відрізняється різноманітністю регіонів, де в кожному є своя гама і свої пріоритети кольористики.

Мова може йти лише про традицію кольорів державного прапорництва того масиву населення, що поступово, в міру зростання національної самосвідомості, став ідентифікувати себе за українців. Отже, всі посилання на космогонічні уявлення і предковічні міфи хоч самі по собі й цікаві, але не стосуються історії як науки, тим більше історії української державності. Її традицій. Про власне історію української державності можемо говорити з утворення в IX столітті Київської Русі. Сувереном ранньофеодальної держави вважався князь і тільки князівські знаки та прапори можуть у даному разі братися до уваги.

За доби раннього феодалізму головним княжим знаком був тризуб (його різновид — двозуб), а прапор відігравав більше допоміжну роль орієнтира, що повинен був привернути увагу до знака (тризуба). Традиція прапора ще не була канонізована, серед прапорів могли з'явитись екземпляри й інших кольорів, але все-таки традиція вже започаткувалася — традиція червоного прапора. До недавнього часу ніхто цей факт і не ставив під сумнів. І радянська, і зарубіжна україністика сходились на тому, що головним прапором Київської Русі, а потім Великого князівства Литовського й Руського був червоний, який згодом був успадкований козаками, набувши в XIV—XVII століттях малинового відтінку під впливом стилю бароккo.

Знак Рюриковичів — тризуб — теж фігурував або як навершя на древку, або як золотий знак на червоному полі прапора.

У зв'язку з цим слід зазначити, що «Рекомендації» конференції, організованої Народною Радою, Рухом та Інститутом літератури АН УРСР, досить часто вдаються до замовчування одних фактів та неправильної, однобічної інтерпретації інших.

Наприклад, цілком замовчується те, що після навали Золотої Орди на Україні витворюються дві традиції: на Наддніпрянщині продовжується червона, а на Галичині започатковується інша — золотий лев на синьому тлі (жовто-синя). Для укладачів «Рекомендацій», очевидно, невигідно називати дві традиції, а тому, описуючи традиції гербівництва, вони замовчують герб Галицько-Волинського князівства — золотий лев на синьому тлі. Тому читач «Рекомендацій» ніяк не може зрозуміти, чому ж у 1918 році приймається ухвала УНР про державний герб — золотий тризуб на синьому тлі. Адже згідно з традицією Київської Русі золотий тризуб повинен бути на червоному тлі. Тобто — читач позбавлений можливості зрозуміти те, що в 1918 році відбувається перша спроба на державному рівні поєднати дві традиції: київську і галицько-волинську (тризуб Володимира, але на тлі синьому, характерному для Галичини).

АРГУМЕНТИ І ФАКТИ

Такі хитромудрості складачів рекомендацій не випадкові. Їх головна мета, яка залишається поза кадром, полягає в тому, щоб:

1. Довести, ніби ні за часів Київської Русі, ні за часів Великого князівства Литовського й Руського, ні за козаччини червона кольористика прапорів не стала традиційною, такою, що уособлювала в собі поняття українського народу.

2. Створити враження, ніби червоні кольори прапорів були такі ж випадкові, як і інші кольори прапорів, що траплялися в давнину.

3. Зобразити справу так, що коли й були червоні прапори, то даровані або польськими королями, або московськими царями — отже, мовляв, чужі для України.

4. Висунути таку версію кольористики прапорів, що ніби вона, будучи синьо-жовтою, складалася з давніх давен на рівні побуту, втілилася згодом у прапорництво українців часів Грюнвальдської битви 1410 року, а потім відродилась у козаків XVIII століття, далі перейшла до Галичини у XIX столітті, а потім знову вернулася в Наддніпрянську Україну в XX столітті.

5. Нарешті думка підводиться до того, що коли можна й погодитися на існування червоних прапорів, то лише у військовому прапорництві.

6. І останнє. Державним прапором, переконують нас складачі «Рекомендацій», може бути лише синьо-жовтий. Альтернативи, на їхню думку, бути не може.

Контраргументація щодо цих версій така:

1—2. Мініатюри Радзивілівського (Кенігсберзького) літопису показують, що на 147 мініатюрах із 168 давньоруські стяги — червоні, на решті ж — сині, зелені, брунатні або білі. Жовтих немає. Цей літопис укладався на основі більш давніх літописів, що не дійшли до нас. Достовірність цього джерела щодо прапорництва на академічному рівні ніхто не спростував. Виступи на рівні публіцистики не можна брати за серйозний аргумент.

Отже, ставити червоний колір в один ряд з іншими — пряма фальсифікація, бо його зображення перебільшують 90 відсотків від наявних зображень прапорів Київської Русі.

Під час Грюнвальдської битви, за свідченням польського історика Я. Длугоша, 40 загонів литовського князя Вітовта стояли під традиційними з часів Київської Русі червоними прапорами, на яких, щоправда, замість тризуба чи двозуба було згідно з традицією зображено знаки литовських родів як нових суверенів. В числі польського війська українські дружини мали п'ять прапорів червоних, два синіх із жовтим зображенням і один білий. Жовто-синє поєднання тут характерно лише для Львова й Перемишля. Видавати його за всеукраїнську традицію — вочевидь марна затія. Переважаючими для українців були червоні прапори.

На доказ того, що нібито козацтво ходило під синьо-жовтими прапорами, складачі «Рекомендацій» узагалі вдаються до багатоходових комбінацій. Наприклад: Рєпін писав картину «Запорожці...», його консультував Яворницький, а Корш, пояснюючи царю походження прапора (одного з п'яти на картині) з жовто-синіми смугами, говорив, що такі кольори не є проявом іноземних впливів (імператор Олександр III вважав, що український сепаратизм є наслідком підступів Австро-Угорщини), а традиційні для «знаков отличий» у Малоросії. Тут складачі «Рекомендацій» вдаються до явної підтасовки, бо поняття «знаки отличий» вкрай розмите — це може бути і знак, що відрізняє кавалерію від артилерії.

Коли ж ідеться про загальнонаціональні символи, то на час Хмельниччини й після неї вже виробилось таке поняття, як «Велика Народна Корогва», що уособлювала український народ, його суверенітет. Була також і «Мала Корогва», що уособлювала суверенітет гетьмана, яким його наділяв народ. Велика Корогва була червона — про це прямо пише Яворницький у «Історії запорозьких козаків». Ця корогва зберігалася в ставці гетьмана, її охороняла спеціальна сотня. Вона не могла знаходитись серед ватаги козаків, які на картині Рєпіна п'ють чарку, грають у карти і вдаються до «непарламентських» висловів, бо козаки вміли шанувати святиню. Не виключено, що на картині міг знаходитись значок якогось нижчого військового підрозділу, причому — один із п'яти. Про кольористику чотирьох інших, зображених на картині, ніхто не згадує, бо вони не жовто-сині, отже, укладачів «Рекомендацій» не цікавлять.

3. Польські королі й московські царі, будучи сюзеренами, шануючи своїх васалів, наділяли їх прапорами, традиційними для народу. Головна їхня турбота полягала в тому, щоб на цих прапорах були знаки королівської чи царської влади: орел білий чи двоголовий орел чорний. У міру того, як російські царі все менше зважали на українців як окремий народ, вони стали нехтувати й червоним прапором, змінюючи його кольористику на білу, синю чи, зрештою, золотисту, бо імперський прапор Росії канонізується: чорний двоголовий орел на золотому полі.

4. Після знищення Запорозької Січі 1775 року червона (малинова) козацька традиція передається не на Галичину, а на Дунай, Приазов'я та Кубань. Навіть сьогодні кубанські козаки трактують свій синьо-малиново-зелений прапор таким чином: синій — іногородні; зелений — мусульмани; а з'єднуючий їх малиновий колір — козаки як гарант миру на Кубані.

5—6. Спроба виставити червоні прапори лише як бойові, а жовто-сині як державні є зовсім безпідставною. У разі вирішення питань війни і миру суверенами на бій ішли князі київські під червоним, а галицько-волинські під жовто-синім прапорами. Коли ж мова йде про прапори військових формувань (якогось полку чи сотні), то це зовсім інша проблема, яка вимагає самостійного висвітлення. Кожен військовий підрозділ має свій власний прапор. Змішувати ці проблеми можна лише бажаючи заплутати справу, чого й добиваються складачі «Рекомендацій».

ВИСНОВКИ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ

Як це і є традиційним для української історіографії, в наявності дві історичні традиції: червона Наддніпрянської України і жовто-синя Галичини. Отже, є три варіанти прапорництва суверенної України: 1) червоний; 2) жовто-синій; 3) червоно-жовто-синій, так званий «трикольор», який буде побудований за принципом 50:50. Тобто — половина червоного (Наддніпрянська традиція) і половина жовто-синя (традиція Галичини). На широкій верхній червоній половині можна розмістити герб у лівому верхньому куту. І коли елементом цього герба буде визнано тризуб, то він буде розміщений на традиційній своїй основі — червоній.

На мій погляд, як і червона кольористика, так і жовто-синя самі по собі не мають перспективи бути утвердженими як державні, оскільки в масовій свідомості несуть на собі ознаку громадянської війни і будуть постійно викликати почуття реваншу з боку як одної, так і іншої сторони. В політизованій обстановці досить важко буде переконати населення, що червона традиція Київської Русі — то одне, а світло-червоний («алый») прапор пролетарської революції — то зовсім інше. Справа ускладнюється й тим, що деякі недобросовісні автори докладають зусиль, щоб викликати в довірливого читача уявлення, що червоний прапор є лише символом війни і крові.

Таким чином, коли дійти згоди до «трикольора», де червоне поле буде з малиновим відтінком, при паритеті 50:50, — то це може бути оптимальним варіантом. Слід підкреслити, що в даному варіанті всі три кольори однаково розташовані відносно древка прапора, а значить, — рівноцінні, як і рівноцінними для України й Наддніпрянщина, й Галичина.

Виходячи з загальноприйнятих у цивілізованих країнах правил геральдики й вексилології (науки про прапори), поєднання трьох кольорів на прапорі несе на собі такий зміст. Червоний колір — право, сила, мужність, любов, хоробрість. Жовтий (золотий) — верховенство, велич, повага, пишнота, багатство. Синій — слава, честь, вірність, щирість. Отже, пропонована мною червоно-жовто-синя кольористика прапора символізує собою: право — верховенство — слава. Знак дійсно символічний, бо слава України відродиться лише через верховенство права.

Довільні ж пояснення того, що жовтий колір означає пшеницю, а синій символізує небо — є не чим іншим, як заграванням з довірливим читачем. Йому нав'язується думка, що це одвічні символи, характерні тільки для України. Ніби над Угорщиною, Канадою, Австралією чи Ефіопією небо не таке ж синє, а пшениця на полі не така ж жовта.

Щодо державного герба, то як я вже зазначав у попередній публікації, він, очевидно, теж потребує переосмислення. Серп і молот як візитна картка держави трудящих, на мій погляд, мають залишитись опорним елементом герба. Червона зірка як уособлення ідеї пролетарської революції у всесвітньому масштабі і як наочна ілюстрація гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!» має бути, очевидно, знята разом із гаслом. Вони не відповідають реальностям сьогодення і принципам нового політичного мислення. Навершям герба замість зірки міг би служити хоч би й тризуб.

Тепер такий час, що невідомо, де шукати правду і чи можна її знайти взагалі. Тому й вирішила звернутися з цим листом до своєї газети.

А гривожить мене ось що. Якось довелося їхати з одним літнім солідним чоловіком. Розговорилися. І я йому розповіла про свого онука — відмінника, переможця багатьох олімпіад, ерудита, — який мріє вступити до Українського інституту міжнародних відносин при Київському університеті.

Столичний чоловік уважно вислухав мене і порадив забути про цю мрію, не витрачати ні часу, ні нервів, бо, мовляв, цей інститут — елітарний, парафія високопоставлених начальників, академіків, дипломатів. Там давно все продано, місця розплановано на кілька років наперед, а мафія, яка окупувала вуз, не допускає у своє коло «чужих».

Я б, можливо, не звертала уваги на оповіді подорожнього, але він виявився викладачем одного з відомих київських вузів. Тому хотілося б знати, чиї ж усе-таки діти навчаються в Інституті міжнародних відносин? І що думають про цей поголос його викладачі?

Олена ТАРАСЕНКО.
Слобідка
Менського району
Чернігівської області.

Ось такий лист. Ось такі запитання. Як на мене, резонні й цілком справедливі. Адже для більшості з нас Український інститут міжнародних відносин при Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (три роки тому факультет реорганізовано в інститут) справді відомий як елітарний вуз для вузького кола обраних, за сімома замками. Щоб дещо підняти цю завісу й ознайомитися з його сьогоденням, перспективами, ми звернулися до професора права Володимира БУКТЕВИЧА, який до минулого року кілька літ підряд очолював цей заклад.

Кафедра

ДИПЛОМАТИ БЕЗ ПОРТФЕЛІВ

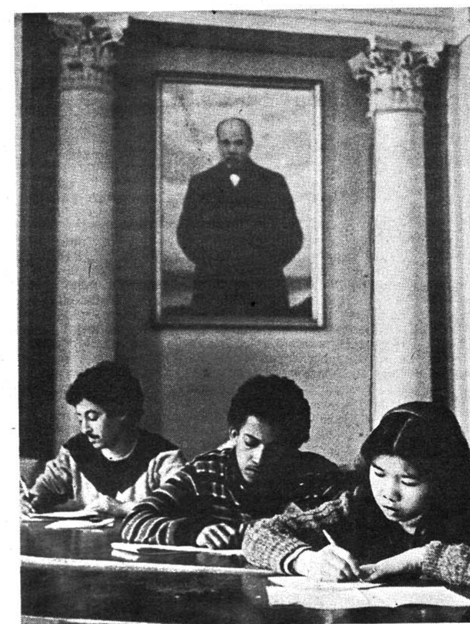

— Володимире Григоровичу, щоб ви відповіли авторці листа?

— «Розпродаж і планування», про які йдеться в листі Олени Тарасенко, починаються з іспитів. Я вісім років проводив набір студентів на факультет міжнародних відносин, тому можу поділитися власним досвідом. Найперша заповідь декана — провести вступну кампанію так, щоб вона влаштовувала всіх, хто стоїть над ним. Тобто, весь адміністративний апарат, який починається з ректорату й закінчується в Держкомітеті народної освіти СРСР. І паралельно — партійний апарат, який починався в парткомі і закінчувався в ЦК КПРС.

Якщо ж я проведу набір студентів не так, «як потрібно», то всі високопоставлені ображені тут же організують комісію, скрупульозно перевірять роботу приймальної комісії і знайдуть не одну помилку чи «необ'єктивну» оцінку.

Тепер уявіть таку ситуацію. Я — декан факультету, і мені приносять документи діти, батьки яких десятьдвадцять років пропрацювали за кордоном. І на іспиті з іноземної мови такі абітурієнти запитують екзаменатора: «Вам на якому діалекті відповідати?» Або якщо ви професор, академік, директор підприємства, то без особливих проблем запросите для своєї доньки-восьмикласниці репетитора, який протягом трьох років так її вимуштрує, що вона володітиме англійською краще від будь-якого синка дипломата. А що робити сільській старанній, обдарованій дитині, в якої іноземну читав учитель фізкультури або дівчинка, яка сама закінчила цю ж школу два роки тому?

Тому під час вступних іспитів доводилося вдаватися до різних хитрощів: мабуть, я вчиняв антизаконно, може й антигуманно, коли радив екзаменаторам добряче питати потомствених дипломатів і ставити якомога менше «двійок» провінціалам.

Під час мого першого деканського набору ми зарахували на перший курс 78 відсотків дітей робітників і селян.

— І все-таки ваш вуз елітарний. Хоч би тому, що в усі часи існування до нього могли вступити вибрані з вибраних. Після відродження факультету в радянські часи тут навчалося лише чотири студенти з СРСР, по війні — 10, сьогодні — 45. А конкурс у нинішньому році був шалений — майже 10 осіб на одне місце. Проте іноземцям потрапити в інститут набагато простіше. Хто вони — ваші зарубіжні студенти? Я, наприклад, з цього приводу чула багато оповідок, легенд.

— Україна ніколи не брала участі в підборі іноземних студентів, хоч вуз і називається Український інститут міжнародних відносин. Їх нам «спускали» з Москви по лінії Мінвузу СРСР.

Я також чув багато легенд про наш інститут. Кажуть, що приїздять, в основному, діти багатіїв. Це міф. Тому що той, хто так міркує, не враховує однієї деталі: багатий бізнесмен чи мультимільйонер відправить свою дитину на навчання швидше до Франції чи до США, де вона здобуде солідні знання, із застосуванням яких потім не буде проблем.

Якщо підходити до вашого запитання з класових позицій, як досі заведено було говорити, то в основному навчається дрібна і середня буржуазія. Хоч і тут доводиться демонструвати «циркові номери»: нерідко приїздять студенти, які не знають навіть таблички множення, або мають лише початкову освіту.

І ось наші викладачі з таких студентів повинні були виліпити дипломатичних працівників з марксистсько-ленінським світоглядом.

Вони досить-таки догматично вивчали історію КПРС, яка називалась історією радянського суспільства, марксистсько-ленінську філософію, хоч у дипломі ви не знайдете такого предмета: там записано просто «філософія».

— Але це абсолютно суперечить здоровому глузду, адже університет найперше мав би готувати дипломатичних працівників, які б знали історію, політику, законодавство країни, в якій працюватимуть!

— Безперечно. Однак щодо престижності диплома КДУ, то тут я можу подискутувати. Свого сина, приміром, я б сьогодні не послав студіювати міжнародне право ні в Сорбонну, ні в Кембріджський університет, ні в Оксфордський.

Створюючи нові навчальні плани, викладачам факультету водночас довелося конфліктувати з різними московськими відомствами. Бо тоді існував категоричний принцип, згідно з яким усі плани писалися в столиці.

Київські викладачі-міжнародники почали переконувати центр, що програми повинні бути розраховані не на радянського студента, тому що іноземці не працюватимуть у Радянському Союзі. Особисто я переглянув навчальні плани багатьох зарубіжних університетів. Все найкраще, найпрогресивніше з них ми ввели до програм Українського інституту міжнародних відносин, виходячи з того, що наші випускники мають бути конкурентоспроможними на міжнародному дипломатичному ринку. Згодом навіть у Московському інституті міжнародних відносин визнали, що наші плани й програми кращі, ніж їхні.

— Володимире Григоровичу, ви сказали, що за рівнем кваліфікації Український інститут міжнародних відносин аж ніяк не поступається Сорбонні, Оксфорду, Кембріджу. Тоді мало б бути актуальним питання «конвертованості» вузу. Чому не порушується це проблема?

— Порушувалася і не раз. Створюючи на базі факультету інститут, я наголошував, що потрібно йому надати свободу, автономію. Сьогодні ж, хоч і вуз обдарували правом юридичної особи, адміністративні важелі лишилися ті ж самі. Тому про яку фактичну «конвертованість» може йти мова? Правда, такі розмови ведуться давно.

Можу назвати багато випадків, коли нам дорікали, що радянські вузи готують не фахівців-міжнародників, а політиків, ідеологічних працівників. Перший такий випадок був у середині сімдесятих років у Нігерії. Міністр юстиції поставив під сумнів якість підготовки наших спеціалістів. Випускники Київського університету тоді звернулися до суду з позовом на свого міністра. Правосуддя змусило молодих юристів перескласти іспити відповідно до тих вимог, які існують у Нігерії. Вони успішно витримали екзамени, а міністр юстиції публічно вибачився.

У середині вісімдесятих років ця ж проблема постала в Ізраїлі — наших випускників просто не брали на роботу в державні установи. Питання обговорювалось у кнесеті (парламенті) Ізраїлю, і тепер проблем з працевлаштуванням дипломантів Українського інституту міжнародних відносин там не існує.

Свого часу в Панамі оголосили конкурс на заміщення вакансій у міністерстві закордонних справ. Було 50 претендентів з дипломами різних університетів світу. Але всі три місця дісталися випускникам нашого вузу.

Хоч, якщо відверто, питання про працевлаштування за кордоном було актуальним завжди. Представників комуністично-робітничого, тобто «лівого» спрямування, брали на роботу в МЗС. Як правило, вони влаштовувались або в товариствах дружби з СРСР, або у своїх партійних органах.

— Але ж і українським міжнародникам влаштуватися за фахом навіть у своїй країні, не кажучи вже про закордон, майже неможливо? Та й право готувати спеціалістів для роботи в радянських амбасадах за кордоном — мав лише Московський інститут міжнародних відносин.

— Це, до речі, призвело до того, що Московський інститут міжнародних відносин втратив свій престиж як вища школа. Люди «зі сторони», «випадкові» люди туди не потрапляли. То був стартовий майданчик для престижної роботи за кордоном. Напевне, пам'ятаєте, у 1985—1986 роках, коли державна комісія перевіряла вуз, навіть Лігачов заявив, що ми хочемо навести в інституті порядок.

Що ж до наших випускників, то це дипломати без портфелів. Вони найбезправніші спеціалісти вищої школи. Досі ніхто не мав права (тобто таке право було, але ним ніхто не міг скористатися) вимагати роботи за спеціальністю. Скрізь, куди ми не зверталися, нам пояснювали, що факультет існує для того, щоб готувати іноземних громадян для дипломатичної роботи, а радянські студенти на факультеті для того, щоб допомагати зарубіжним братам і сестрам освоювати науки.

Ви думаєте, що наші дипломати в Нью-Йорку, Женеві, Парижі працюють там нині тому, що їх туди розподілив Київський університет? Дуже помиляєтеся. З факультету, як правило, вони йшли на партійну, комсомольську роботу, юрисконсультами на підприємства, а вже звідти кожен пробивався, як міг.

— Часи, на щастя, змінюються. Напевне, сьогодні інститут мав би відійти від практики, коли послами стають партійні діячі, навіть якщо вони колись училися на факультеті міжнародних відносин?

— Страшніше інше. І це, можливо, теж ознака часу. Скажімо, як відповісти однозначно, змінилися часи чи не змінилися, якщо, наприклад, перший секретар Компартії Вірменії моментально перекваліфіковується на професійного консула. Показова в цьому плані й Україна. Двох колишніх перших секретарів Вінницького обкому «звільнили» на дипломатичну роботу. Один поїхав послом у Лаос, другий — у Алжир. Колишній перший секретар Дніпропетровського обкому — в Монголію.

— Проголошенням Декларації про державний суверенітет Україна заявила про свій намір увійти на засадах незалежного й рівноправного члена до європейського процесу. Очевидно, вона має відкрити свої представництва, консульства, посольства. Знаю, що розмови про це ведуться давно і на найвищому державному рівні. Чи має у зв'язку з цим ваш інститут держзамовлення на підготовку відповідних кадрів?

— Таких держзамовлень поки що немає. І думаю, що найближчим часом не буде. Хоч із Міністерством закордонних справ УРСР у нас добрі ділові контакти. Однак слабка матеріальна база МЗС УРСР, залежність від центру не дозволяють йому взяти наш інститут під свою опіку.

— Але ж, виходячи з політичної ситуації, яка нині складається в СРСР, вуз, напевне, повинен сам прагнути до «внутрішньої» українізації хоч би навчального процесу?

Сьогодні на всіх факультетах читаються лекції з історії, культури України, спецкурси з української мови. Наступного року кафедрі міжнародного права, якою я завідую, виповнюється 150 років. До свого ювілею наш факультет планує навчальні програми, а можливо, й підручники видрукувати українською мовою. Днями вийде перше число українського часопису з міжнародного права.

Звичайно, ми можемо за адміністративним принципом українізувати вуз за рік-два. Але це буде формальна українізація. Необхідно п'ять-вісім років всім нам добре попрацювати, щоб Український інститут міжнародних відносин виправдовував свою назву.

Вела розмову Катерина КІНДРАСЬ, спеціальний кореспондент «Голосу України».

Резонанс

Десятки відгуків одержала редакція на лист Митрополита Київського і Всієї України Філарета до Голови Верховної Ради України Л. Кравчука («Голос України» № 144 від 27 липня 1991 року). В ньому Блаженніший Філарет від імені 35-мільйонної пастви українського народу протестував проти виступу народного депутата України Сергія Головатого, який на сесії Верховної Ради УРСР 8 червня образив Українську православну церкву, назвавши її «придворною комуністичною церквою». Реакція на публікацію — у цих дописах.

У листі митрополит докоряє тим, «хто допомагав гітлерівцям поневолювати Україну». Але не зрозуміло, хто саме допомагав? Патріарх Мстислав, кардинал Любачівський чи ще хтось? Якщо газета друкує такі листи, то нехай дасть і відповідь, кого мав на увазі митрополит Філарет? І взагалі, здається мені, що ваша газета перетворюється в орган для друку політичних заяв лідерів УПЦ проти демократично настроєних депутатів.

Ю. МОРОЗЮК.

Луцьк.

Варто простежити «акції» української філії РПЦ за останній час. Спочатку запрошення керівників республіки на закладення фундаменту Успенського собору, інцидент у Каневі під час днів пам'яті при перевезенні домовини Тараса Шевченка на Україну, створення благодійного фонду в 300 тисяч карбованців, які передаються в розпорядження Голови Верховної Ради, і, нарешті, візит делегації Константинопольської патріархії, яка, не маючи пастви і годуючись за рахунок Московського патріархату, визнає тільки «единую и неделимую». Все це робиться для того, щоб зберегти свій статус-кво. Бо народ розуміє, що церква, яка прислужувала безбожникам, не може вести народ до справжньої віри.

Н. ЛЕБЕДЄВА.

Одеса.

Ми не можемо збагнути, чому на Україні існує дві православні церкви. Хіба не очевидно, що церква, яка була до перебудови,— то церква московська, а не українська. Як результат — ми нині й молитов рідною мовою не знаємо. А тих, хто б цьому навчав і материнською нашою мовою читав Слово Боже, повбивали на Соловках, на Колимі та в інших ГУЛАГах.

Патріарх Мстислав залишився українцем, незважаючи ні на що. Він не тільки не зрадив свою паству, а й у далекій Америці вчив мудрості Христовій наших земляків-українців рідною мовою.

Якщо РПЦ на Україні не хоче себе остаточно скромпрометувати, вона має об'єднатися з автокефалістами і разом створити справді національну православну церкву з незалежним патріархатом у Києві.

Сім'ї Стрельбицьких, Лейзорових, Клітинникових, Пельцер, Коноваленків.

Київ.

Сергій Головатий уже не вперше дозволяє собі «ставити всі крапки над «і». Мені тепер зрозуміло, чому так несамовито галасувала компанія Головатого під час виборів. Мета — влада. Сівши в крісло народного депутата, С. Головатий, який у житті, окрім аудиторій Київського університету, нічого не бачив (навіть з армії не служив), береться судити про всіх і про все. Причому робить він це у вкрай брутальній формі. Однією фразою образив мільйони православних України, не думаючи над тим, а що він сам, колишній член КПРС, зробив для боротьби з войовничим атеїзмом. Не залишилося від віри б навіть спогадів, якби православна церква не зберегла храмів, обрядів, монастирів, книг.

Питання про виступ С. Головатого в парламенті 8 червня слід розглянути в Комісії з питань депутатської етики.

О. ОВЧАРЕНКО.

Київська область.

Конфлікт

БЛАЖЕННІ МИРОТВОРЦІ

Колись, у розпалі боротьби з «опіумом» для народу, на дорозі до храму в мальовничому Снятині на Покутті збудували райком партії. І церкву стало здалеку не видко і ходити до неї — незручно. А щоб до останку викорчувати коріння «мракобісся», ввели в райкомі ще й штатну одиницю «ідеолога» по боротьбі з релігією.

Нині все це згадують у Снятині, як далеку минувшину. Не той тепер Снятин, часи тепер не ті. Як не виморожували душі людські, люди своєї віри не зреклися. І коли в квітні 1985-го скінчилась епоха «розвинутого» соціалізму, снятинці, старі і молоді, обходячи райком, знову йшли дорогою до храму. До храму архистратига Михайла. Раділа християнська душа, тішився отець Михайло Марусяк. Здавалося, чорні роки панування «войовничих безбожників» позаду.

Та життя виявилося складнішим. На дорозі до храму постала ще страшніша перепона — релігійна ворожнеча. Ніхто не хотів забувати старих образ. Віруючі згадали, що вони хоч і християни, але споконвіку були вірними не Російської православної церкви, а Української греко-католицької. Тієї самої, яку «отець народів» в 1946 році зліквідував, віддавши храми РПЦ, а священиків — у розпорядження ГУЛАГу. Згадали також й про русифікацію галичан священиками РПЦ, адже в жодній церкві доперебудовної доби не правилася служба Божа рідною мовою.

Почалися реформи. Православні церкви на Івано-Франківщині втілювали в життя ідеї автокефалії. Виходячи з підпілля, греко-католики вимагали повернення своїх храмів. Назрівало протистояння. Єдино правильним кроком у тій ситуації (з цим тепер погоджуються всі) було б визнати центральною владою Львівський собор 1946 року антизаконним, прийняти Указ про повернення конфіскованих храмів, монастирів, друкарень Українській греко-католицькій церкві й про надання державної фінансової допомоги громадам Російської православної церкви в будівництві нових храмів. Цього тоді, на жаль, зроблено не було. Й покотилася Галичиною міжконфесійна війна.

Не став винятком і Снятин. Тут конфлікт спалахнув довкола храму архистратига Михайла. Після 1946 року він став власністю РПЦ, після 1985-го — Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Жителі райцентру розбилися на дві ворожі громади. Одні, на чолі з отцем Михайлом Марусяком, вважають, що храм належить УАПЦ, інші (їх очолює греко-католицький священик Теодор Оровець) — Українській греко-католицькій церкві (УГКЦ).

Аргументи автокефалістів. Автокефальна церква не винна в репресіях проти УГКЦ, вона сама постраждала від них. Храм упродовж десятиліть зберігався і ремонтувався силами громади, яка нині є господарем храму. В місті є ще одна церква — Троїцька. На її реставрацію організації району виділили греко-католикам 50 тисяч карбованців, але ті зволікають з ремонтом, наполягаючи на поверненні всіх конфіскованих храмів.

Контраргументи греко-католиків. Усі храми і все майно, відібрані у греко-католиків, мають бути повернені. Якщо когось незаконно кидають за грати,— образно доводив свою правоту старший брат общини УГКЦ у Снятині Михайло Чепіга,— а його будинок віддають іншим, то після того, як справедливість восторжествувала, чи не логічно повернути дім господареві?

Отака ситуація. Поки що Снятинська райрада знайшла компромісне рішення: правити службу Божу почергово. Але й після цього християни двох громад не можуть порозумітися. Доходить до бійки. В храмі два набори всієї атрибутики: автокефалістів та греко-католиків. Навіть дві Христові плащаниці.

Який же вихід? Найперше — необхідно, хоч і запізно, нарешті Верховній Раді України прийняти документ, який би реабілітував УГКЦ, засудивши рішення Львівського собору 1946 року і визнавши справедливими вимоги греко-католиків про повернення їм усього майна і храмів. Разом з тим, треба допомогти збудувати нові храми громадам, які раніше володіли греко-католицькими церквами. Потрібна державна програма вирішення міжконфесійного конфлікту, який так довго триває.

І ще. Вирішення всіх цих проблем неможливе без доброї волі самих віруючих. Вони повинні згадати нарешті про любов до ближніх своїх, про мир і злагоду. Адже блаженні миротворці!

Валентин ЛАБУНСЬКИЙ,
оглядач «Голосу України».
Івано-Франківська область.
Фото Анатолія КРЕМКА.

Влада і віра

«ЕКСТРЕМІСТСЬКИЙ» ЧЕРНЕЦЬ

Майже два тижні стоїть чернець Росоловський з протестуючим плакатом під вікнами Луганського облвиконкому — і нуль уваги. Виходив, правда, раз жвавий чоловік (з виду посильний від старшого начальства), запросив до завідуючого загальним відділом.

— Чого домагаєшся, отче? — спитав завідуючий.

— Справедливості, відомо.

— Добре, ідіть додому, не мозольте очі роззявам, розберемось.

— Е, ні. давайте зараз і розберемось.

— Так не робиться...

— Ну, як знаєте.

Пішов тоді геть. І по цей день чекає своєї правди сумирний батюшка. Не галасуючи, не чинячи нікому ніякого зла, то й не чіпає його ні міліція, ні дружинники. Підходять молоді, старі, всякі, питають: може, де підписати щось треба?

— Дякую, люди добрі. Господь милостивий, допоможе.

— Думаєте дочекатись?

— Уповаю. Я ж з миром прийшов, позволу на відкриття парафії прохаю. А напишете, то справа богоугодна. Огласіть серед людей, що хвалиться заступник голови Перевальського райвиконкому п'ять храмів у районі відродили — і гріха не боїться.

Чому ж тоді нашу заяву православної Фащівської общини маринують? Саме після Закону про свободу совісті.

Як там сказано — прошеніє подається на ім'я голови облвиконкому, так і інспектор по православ'ю при уповноваженому в справах релігії нас навчав. А передав райвиконком папір на селищну Раду. Викликає мене голова Гайовий і давай чомусь «амінь» співати. І тут дозволу не дають.

А ми, монахи, нічого від влади не вимагаємо, все є — священний посуд, одяг ритуальний, облачення, ікони, релігійні книги. Хіба багато треба для служби Божої? Єдине просимо — дозволити купити за власні кошти будинок для молитовних потреб і статус юридичної особи надати, як належить.

Наполегливість монаха, далебі, не від того, що схимники не розуміють мирської тяганини. Чернець Росоловський добре обізнаний із світським укладом. Колишній шахтар, 20 років підземного стажу. Отож і вирішив — чия візьме на витривалість, відступати не може. Послух нині у нього такий — організація парафії. І благодійництво. Привіз оце із-за кордону ліки — дар єпископату Польської католицької церкви — ліквідаторам чорнобильської аварії. Тепер вони у головного лікаря Фащівської райлікарні «на комісії», а передати за адресою не може — приватним особам посередництво у таких справах закон забороняє.

— Православній парафії допомагає католицька церква? Але ж так багато говорять про нетерпимість конфесій?

— Не ймить віри скверним чуткам. Всі ми під єдиним Богом ходимо, і віра наша єдина. Маю слово ігумені монастиря Ляски Варшавської (для сліпих дітей) матушки Терезії на фінансову підтримку Фащівської парафії. Польща сьогодні матеріально живе краще і заможніше за нас, отож і готова поділитися з ближнім.

...Закінчується черговий робочий день у виконкомі, згортає і чернець своє полотно. А вранці — знову на чати. І у вихідні стоятиме. Так, дивись, колись стане живим атрибутом ошатного скверу перед резиденцією Радянської влади в Луганську. Може, навіть туристам та дітям показуватимуть як місцеву пам'ятку. Пути Господні несповідимі.

Сергій СКИБА,
власний кореспондент «Голосу України».
Луганськ.

Милосердя

ТОВАРИСТВО ДОБРА

Систему соціального забезпечення США не можна уявити без діяльності благодійницьких християнських об'єднань. Тільки знаменита Армія спасіння має в своєму фонді десятки мільярдів доларів.

А у нас? Українські християни лише починають створювати подібні організації. При церкві євангельських християн-баптистів, що на вулиці Ямській у Києві, відкрито благодійницьке товариство «Згода». Немає ще нормального приміщення, коштів, зате вже є безліч добрих справ. «Згода» стала посередником у поданні братами по вірі з усього світу гуманітарної допомоги дітям Чорнобиля, сиротам, престарілим, немічним і калікам. Товариство передало в лікарні, інтернати, дитячі будинки України тонни ліків, продуктів харчування, одяг, взуття. У планах «Згоди» — розширення діючих недільних шкіл, випуск молодіжно-християнського журналу, акції милосердя і допомоги скривдженим і знедоленим.

Хома МУСІЄНКО.

Київ.

НА НУЛЬ ПОМНОЖЕНІ

(НЕВЕСЕЛА ІСТОРІЯ ПРО ТИХ, ХТО «В СПИСКАХ ЖИВИХ... ЗНАЧИТЬСЯ»)

Я не про убоге несправедливе животіння трьох пенсіонерів. Хіба цим когось нині діймеш чи здивуєш! Я про те, як мало треба нашому селянинові для «щастя»: аби не глумилися над ним, не одбирали останньої крихти, не заганяли у всілякі «госпи», не чіпали... І він виживе!

ХТО НЕ ЧУВ про Ликових! Про загублену в суворій тайзі сім'ю старовірів, відчахнуту додолу від цивілізації. З легкого пера журналіста «Комсомолки» Василя Пєскова, про них читав, певне, весь світ.

А хто чув про Олексієнків? Про майже дев'яностолітнього Опанаса та двох його старенькх сестер?

Скажете: прирівняв! Ликови вижили на відлюдді, прогодували себе в лютому кліматі, а Олексієнки мало не в пуповині України — на Поділлі. Вважай, у раю!

Ні, рай, певне, кілометрів за кілька від їхньої убогої (бригадне село, 48 хат) Слобідки — у Райгороді — центральній садибі колгоспу, де солідна автотраса біжить, залізниця, де магазин — не один, а в кафе подеколи пива можна ковтнути чи «втоpe» з'їсти, як є за що.

Отож бо й воно: як є за що. Олексієнкам туди дороги немає. Бо вони в пуповині України, не маючи, як і Ликови в тайзі, ні електрики, ні радіо, ні здоров'я, **всі троє не отримують ще й пенсії**. Це в тайзі без нашого «дерев'яного» чи навіть золотого, царської чеканки, обійдешся (не за мед же з клишоногим розраховуватись!), а спробуй-но без копійки в центрі України, на повороті до ринку...

Це так їх тутешня влада на нуль помножила. Бо вони, хоч і сумирні, набожні й роботящі, таки завдали їй головного болю. Сказати тільки, заманулося викривляти курс партії, лінію на світле майбуття — не пішли в колгосп. Пляма на цілий район. Бо це ж не двадцять дев'ятий рік уже був, і не тридцятий. Ого, тоді їхній батько, старий Мехтодь, також опирався. Вкоськали! Забрали сліпу на обоє очей конячину, пасіку з чотирьох вуликів (мед не встигли викачати, то колгосп поласував) і навіть його медалі за імперіалістичну війну прихопили. А Мехтодя та одну доньку вже голод спровадив у могилу.

Після війни ж фронтовика Фанаса з його сестрами вже не було за що брати. Крім батьківської хати під соломою, зліпленої ще в двадцять шостому році, та павутиння по кутках, нічого вони не мали.

Здибав тоді Фанаса голова сільради:

— Слухай, ти в Ситківцях був? (це в тодішньому райцентрі).

— Був позавчора, а що?

— Требує воєнкомат справку про раненіє. Я сьогодня туди їду, хочеш, давай завезу...

— То на...

Не чути ні військкомату, ні голови. Йде Фанас у Рай... город:

— Де ж справка?

— Перешлють!

Добивається до сільради знову. Голова витріщився до нього, як дурень до батька:

— Біжи та й питай!

У Ситківцях дивуються: «Нам ніякої довідки не треба було. Питайте в того, кому давали».

Боже, твоя воля! Голова аж підскочив і так раденько, з полегкістю, нібито комунізм уже збудував: «От тепер, Фанасе, біжи, добивайся пенсії. Де ти робив, там і получиш...»

Фанас плюнув та й пішов. Хто дужчий — у того й правда. Що він вартий без папірця — нуль без палички. Правда, був у хаті ще один воєнний папірець — похоронка на нього. Сестри одержали після того, як він німецьке кулеметне гніздо брав... Один землячок підійшов тоді до нього, скаліченого снарядом і непритомного, посмикав за вуса — готовий! У Райгородській церкві батюшка за упокій його душі проспівав, усе, як годиться, по покійнику. А Фанас візьми та й з полону виберись і потім з госпіталю з Махачкали зранений додому. Тож який з тієї похоронки документ, коли він живий?..

Олексієнки не ображаються. Ого, щоб то воно було, якби ми сердилися один на одного за все пережите: холод, голод, війну, розстріли... Воєнної пенсії Фанасові не дісталось, а всіх інших пенсій, Олексієнки переконані, не заробили. Свою ложку в чужу миску пхати не збираються. В колгосп вони ж таки і не пішли, хоч той погрожував відібрати в них навіть город. І одібрав-таки.

Не пропали. Можна сказати, геть не бідували. Вмивалися потом, та крадіжками рук не поганили. Наймалися до людей. Тому картоплі посадять, тому пополють і підгорнуть, тому викопають... У них кожний місяць свої роботи мав: і січень, і травень, і листопад з груднем. Ганна, правда, на здоров'я часто нарікала. А Соні повезло: партійний секретар сусіднього району взяв її за наймичку (по-культурному — за домогосподарку). Добрий, казала, був чоловік, не збиткувався. Хіба тоді язик міг повернутися пенсії в нього правити.

Поносило по людях і Фанаса. Сажу трусив, печі клав, уставляв вікна і підганяв двері. Якби мав чотири руки, то й їм роботи стачило б.

А що в наймах трудових книжок не виписували — то не їхня вина. Олексієнки можуть показати свої чорні од землі долоні, там усе записано — ієрогліфи репаних ран, мозолі під пальцями, як знаки оклику.

Тож не думайте, не все життя Фанас Олексієнко пляшки збирав. То коли вже пропало здоров'я і скрута верх узяла. Як не є — годувальник у хаті, чоловік. Неподалік, за три кілометри од Слобідки, в Червонянському лісі він місце пляшкове надибав. Уздовж траси «брав» до тридцяти півлітровок за день, а як таланило, то й усі сорок (то вже пізніше, після підвищення цін, їх там помітно поменшало).

Одне було не з руки — тарабанитися з ними до Райгорода, а звідти до Немирова. І далеко, і тяжко, траса реве моторами, шипить шинами, верещить гальмами і ріже фарами очі. Душа чула... Тієї весни три роки тому Олексієнки чекали на гарну покупку — галоші на зиму. Дід напитував у Немирові, а якось заходить — дівчата кажуть, що завезли, до вечора відкладуть. Галоші є, та пляшок катма! Звернув він до лісу, і звідти подибав прямо до Райгорода. Якраз сніжок припустився... Потім той мітлинецький чоловік, який збив його машиною, розповідав, що прийняв зіщулену маленьку засніжену постать діда за бродячого собаку. Непоганий чоловік, двічі навідувався до лікарні, адресу залишив, щоб на суд його подавав. А хіба суддя здоров'я підбавить, як дід аж на п'ятий день прийшов до тями? З тих пір зовсім немічний став. Пішов у Райгород до церкви, а голова обертом, носить його дорогою з боку в бік. Вже й відра води негожий принести. Все тепер на сестрі Соні, хоч у неї також здоров'я вичахло.

Саме жити б. Вже є в них п'ятнадцять соток городу. Скопали шматок під картоплю, шматок лишили під сіно кізкам. Цього року, слава Богу, вилупилося дванадцять курчаток, аби ніщо не поїло. Бо ж сім років упродовж не мали курей.

Одна нічого, а дві кози для баби Соні — морока. Вже продали б, та сусідка каже, що щось там з грошима буде... Толку немає. Дід козиного молока не п'є зовсім, в баби Ганни від нього задишка.

Що ж їдять?

— Странний вопрос, — аж трішки сердяться дід Фанас. — Ми що, в якійсь скелі живемо? Межи людей! Як не продати, то заробити, то виміняти... Їмо, що попадеться. Як багацько грошей, то й багацько людина розпускає. Машину хоче. А купив кіло картоплі, зварив суп — ой добрий!

Що там балакати, в мужицькому пузі і долото зогниє.

— Гроші — то таке, — додає баба Ганна. — як є десять рублів, то є, є двадцять — лучче.

За останні десять років Олексієнки найбільше мали за раз сто карбованців. Коли козу в Райгороді на базарі продали.

— О, то великі гроші! — підіймає пальця серйозний дід Фанас.

Чужого горді й набожні Олексієнки не візьмуть. Колись дід надибав у лісі гаманець з пачкою грошей, партійним квитком і паспортом. То таки дочекався господаря, хоч той і «спасибі» не сказав.

Бог їм, кажуть, віддячує. Це вже нещодавно добивається до них молодий чоловік. З районної газети Василь Олексієнко (який там родич, хіба, може, на одному сонці онучі сушили — однофамілець). Простягує чотирнадцять карбованців — якийсь гонорар. Не взяли. Змушений був Василь з колегами купляти на ті гроші крупу, олію та й знову вмовляти старих... «Добрі люди, серйозні», — ще й досі дякують журналістам Олексієнки.

Я киваю на те головою і не можу позбутися думки: «Гаразд, не колгоспник, не ударник дід Фанас, але ж воював, ногу скалічив на фронті. Хіба за це держава не може виділити йому якусь копійку? Це ж не маршальську зірку. Вже не кажу про всілякі фонди (милосердя, здоров'я, миру — чого там іще, їх у нас розвелося більше, аніж радіонуклідів). Мовчу вже про церкву з її гуманними підвалинами, на яку свого часу жертвував копійку раб божий Фанас...»

«У списках живих ветеранів значиться, — дізнаюся у Райгородській сільраді, — рядовий Олексієнко Афанасій Мефодійович, 1902 року народження».

Було рипнулася сільрада добиватися йому пенсії. У військкоматі, в особовій справі, знайшли довідку про поранення. Та там по-батькові «Митрофанович», а він же «Мефодійович». Десь одним махом перехрестив його тиловий писар. Спробуй-но тепер виправ. Пробували...

Дотюпав тоді до сільради Опанас Мефодійович та й просить: «Дякую вам, люди добрі, не заботьтесь... уже якось звикую».

— Я й так знаю, якої я часті, — у розмові випростується, наче в строю, дід Фанас. — 42-а гвардійська дивізія, 131-й, либонь, стрілецький полк, друга рота, перший взвод. Це всі мої документи. Ось хлопці мої ще живуть... Іван Балюк зі мною був... йому й машину дали...

На біса мені ті, як ви кажете, пільги, — не погоджувався зі мною дід Фанас. Вугіллям не палимо, дров ось піде дощ, — річка нанесе, чи в обійсті щось всохне — зрубаю. За електрику не плачу, бо немає. І не хочу її. Он за городами в баби тоже хата під соломою стояла. Провід шкварчав, шкварчав — вона заявляла — та й згоріла хата.

— А пайок? — згадала баба Ганна. Колись людям крупи гречаної в сільмазі не дали, а інвалідам і нам всипали. І м'ясо, що для інвалідів, ми брали по два вісімдесят за кіло. Це ось уже привезли по сім вісімдесят за кіло, так де таких грошей узяти, це вже не шутки!

Дід Фанас перебиває сестру:

— Не біда, без м'яса якось обійдемось. Доживемо та й усе...

Звикують.

Анатолій БЕНЬ, спеціальний кореспондент з прав людини «Голосу України».

Немирівський район Вінницької області.

Голос України

Газета Верховної Ради Української РСР

Перший заступник головного редактора Анатолій ГОРЛОВ

Редколегія:

Олександр БІЛИК заступник головного редактора

Олександр ЄМЕЛЬЯНОВ член-кореспондент АН УРСР

Володимир КРАСНОДЕМСЬКИЙ

Леонід САМОЙЛЕНКО заступник головного редактора

Борис СИДОРЕНКО заступник головного редактора

Анатолій СОЛОНСЬКИЙ

Віталій СУДДЯ відповідальний секретар

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Перший заступник головного редактора Анатолій Горлов.

Чергові редактори — Микола Хрієнко, Людмила Баранович.

Автори макета — Анатолій Мироничев, Євген Українець.

Випусковий — Олексій Бондаренко.

Оформлення — Володимир Кисельов.

Коректори: Тамара Баштанник, Наталія Власик, Людмила Морозова, Людмила Несена, Антоніна Сильверстова, Любов Станачич, Людмила Терещук.

Верстальники: Ольга Яценко, Марія Солодюк, Сергій Скаженюк.

Лінотипісти: Наталія Позняк, Валентина Чичирко.

Комбінат друку видавництва «Радянська Україна» 252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.

Індекс 60955.

Тираж 155.000.

Передплатна ціна на рік 19 крб. 80 коп.

Зам. 03151571.

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Читачі В. Маковецький з міста Монастирища Черкаської області та І. Петрів з Івано-Франківська запитують про нарахування компенсації за договорами громадян з органами державного страхування.

Компенсація за договорами довгострокового страхування згідно з Указом Президента СРСР від 6 травня 1991 року «Про компенсацію збитків від знецінення грошових нагромаджень громадян по довгострокових договорах з органами державного страхування СРСР» виплачується в розмірі 40 відсотків загальної суми страхових внесків, виплачених на 1 березня 1991 року.

Компенсація до 200 карбованців виплачується разом зі страховою сумою після закінчення строку договору, а понад 200 карбованців виплату буде проведено не раніше 1 березня 1994 року з одночасним збільшенням компенсаційної суми з розрахунку 7 відсотків річних за кожний повний місяць, що минув після закінчення договору страхування до зазначеної дати.

Іван ДОЛГИЙ, юрист.